

УДК 378: [069:930] (477.83-25) “1949/...”

**ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ / КАБІНЕТУ
ДОПОМІЖНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ****Олександр ЦЕЛУЙКО**Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та архівознавства

Розглянуто діяльність унікального Музею / кабінету допоміжних історичних дисциплін, що працював у Львівському університеті від 1949 р. Окремо простежено історію формування університетських нумізматичної і сфрагістичної колекцій, які стали основою фондів цього Музею. Відзначено наукову і навчальну діяльність керівників цього закладу Івана-Юліяна Шпитковського і Володимира Зварича.

Ключові слова: Львівський університет, Музей / кабінет допоміжних історичних дисциплін, спеціальні / допоміжні історичні дисципліни, Іван-Юліян Шпитковський, Володимир Зварич.

Історію спеціальних / історичних дисциплін в Україні годі собі уявити без доробку львівських вчених-істориків та аматорів. У різні часи, за різних обставин тут ніколи не припинялися дослідження з геральдики, сфрагістики, палеографії, дипломатики, генеалогії тощо. Зауважмо, що у випадку Львова ми можемо сміливо говорити не лише про одинаків, а про цілісні середовища, об'єднані навколо авторитетних постатей (наприклад, Теофіля Модельського, Івана Крип'якевича) або ж фахових організацій (Геральдичне товариство, Теоретичний семінар з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін при Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові тощо). Добрим підґрунтям для творення таких середовищ і проведення відповідних досліджень була і наявність у місті університету, де вперше в Україні, ще наприкінці XVIII ст., розпочато викладання спеціальних/ допоміжних історичних дисциплін, і діяльність низки інших наукових, музейних, архівних інституцій і товариств. Однак, діяльність фахівців-істориків, що вивчали спеціальні / допоміжні історичні дисципліни, була б неможлива без існування джерельної бази та бібліотечних ресурсів, нумізматичних і сфрагістичних колекцій. І тут Львову знову ж таки було чим похвалитися порівняно з іншими українськими науковими центрами. Власне синергія цих двох факторів, накладена на потужне багатокультурне наукове середовище міста, і дала необхідний ефект. Саме це сприяло постійному формуванню грона вчених, які регулярно або ж час від часу займалися відповідними студіями.

Традиція розвитку і викладання згаданих дисциплін добре прослідковується впродовж кінця XVIII – початку XXI ст. Що характерно, продовжилася вона і у перше повоєнне десятиріччя, яке традиційно вважається якщо і не мертвим часом для історії розвитку спеціальних / допоміжних історичних дисциплін в

Україні, то періодом занепаду їх досліджень. Продовжити їх розвиток і викладання тоді вдалося завдяки деяким українським вченим, що сформувалися як дослідники ще в дорадянський період (І.–Ю. Шпитковський, І. Свенціцький, І. Крип'якевич, Б. Барвінський), та змогли уникнути репресій у сталінські часи. Прикметно, що в повоєнний час у Львівському державному університеті імені Івана Франка функціонував катедральний, а пізніше – загальнофакультетський Музей / кабінет допоміжних історичних дисциплін. Існування такої структурної одиниці в стінах радянського університету було явище рідкісне¹. За розмірами своїх колекцій Львівський музей / кабінет значно випереджував подібні університетські заклади, а його фондам могли позаздрити багато вітчизняних історичних музеїв. Традиція формування нумізматичної і сфрагістичної збірки Львівського університету сягає кінця XVIII ст., часу появи в його стінах першої відповідної катедри. Однак, якщо викладання та розвиток спеціальних / допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті вже стали об'єктом значного числа публікацій², то діяльність Музею / кабінету допоміжних історичних дисциплін описана лише в коротких довідках на сторінках наукової періодики, навчальної літератури, енциклопедій³. Справа почала змінюватися в

¹ Наприкінці 1930-х р. кабінет допоміжних історичних дисциплін створено при однойменній кафедрі в Московському історико-архівному інституті (зараз – Історико-архівний інститут Російського державного гуманітарного університету). У кабінеті зберігалися монети та муляжі печаток, ілюстративний та навчальний матеріал з палеографії, дипломатики тощо. Завідувачами кабінету, у числі яких у свій час були такі відомі вчені як Лев Черепнін та Олена Каменцева, ставали, як правило, старші лаборанти кафедр. Див.: *Зайцева Л. П.* История кабинета кафедры вспомогательных исторических дисциплин в 1932–2014 гг. / Л. П. Зайцева // *Вспомогательные исторические дисциплины и источниковедение: современные исследования и перспективы развития: Материалы XXVII Междунар. науч. конф. Москва, 9–11 апр. 2015 г.* / редкол.: Ю. Э. Шустова (отв. ред.) и др. – Москва. : РГГУ, 2015. – С. 42–45. Кабінет нумізматики у 1964 р. з'явився і в Білоруському державному університеті. Ініціатором його створення був знаний дослідник Валентин Рябцевич (1934–2008).

² Детальніше про це: *Шуст Р., Целуйко О.* Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті: історіографія питання / Роман Шуст, Олександр Целуйко // *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (До 75-ліття створення історичного факультету): колективна монографія / за ред. Леоніда Зашкільняка та Павла Серженги.* – Львів: ПАІС, 2015. – С. 141–153.

³ Див., наприклад: *Бандровський О.* Кафедра археології, античності та середньовіччя / О. Бандровський // *Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). Ювілейна книга / Упоряд. О. Вінниченко, О. Целуйко.* – Львів, 2000. – С. 21; *Чайка Р.* Музей археології та кабінет спеціальних історичних дисциплін / Р. Чайка // *Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000).* – С. 62; *Целуйко О.* Спеціальних історичних дисциплін кабінет / О. Целуйко // *ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Т. II: Л–Я.* – Львів, 2014. – С. 458. Про кабінет у контексті розвитку спеціальних історичних дисциплін у Львівському університеті див: *Кісь Я.* До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті / Я. Кісь // *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР.* – Київ, 1963. – № 4. – С. 37–40; *Шуст Р., Целуйко О.* Допоміжні/спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті імені Івана Франка (1939–2008) / Роман Шуст, Олександр Целуйко // *Наукові зошити історичного факультету. Львівського університету. Зб. наук. праць.* – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 10. – С. 188–198.

останнє десятиріччя: з'явилося декілька публікацій з історії Музею археології та нумізматики, який у 1967–1996 рр. був правонаступником кабінету допоміжних історичних дисциплін⁴, опубліковано нашу статтю, в якій розглянуто діяльність Музею сфрагістики й нумізматики у 1949–1959 рр.⁵ Попри це, необхідно укласти повнішу історію діяльності Музею / кабінету в радянський і пострадянський періоди, розглянути й історію та долю відповідних колекцій, інституційну, наукову і навчальну діяльність його керівників. Наша публікація покликана це зробити, і, якщо не повністю заповнити лакуну в знаннях про сам Музей / кабінет, історію його формування і діяльність, то, принаймні, збільшити кількість оперованих в історичній літературі фактів, спробувати розглянути місце, яке він займав у навчальній та науковій роботі історичного факультету, по новому показати стан розвитку спеціальних / допоміжних історичних дисциплін у Львові в повоєнний час.

Зробити це вдалося значною мірою завдяки матеріалам, які зібрав перший керівник Музею / кабінету – Іван-Юліян Володиславович Шпитковський. Зберігаються вони в особовому фонді вченого у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки НАН України імені В. Стефаніка⁶. І.-Ю. Шпитковський скрупульозно збирав і зберігав документи та їх копії, чорнові записи, суміжні матеріали, що так чи інакше стосувалися його життя або ж інституцій, де він працював чи з якими співпрацював. Деякі з них стосуються його роботи в Музеї / кабінеті допоміжних історичних дисциплін. Додатково ми використали матеріали Архіву ЛНУ ім. І. Франка і службову документацію, що нині зберігається в кабінеті спеціальних історичних дисциплін та Археологічному музеї Львівського університету.

Основу фондів Музею / кабінету допоміжних історичних дисциплін склали нумізматична і сфрагістична колекції, а тому окреслимо історію їх появи. Нумізматична колекція Львівського університету не набагато молодша за саму інституцію, а її формування велося не один десяток років. Ще до офіційного відкриття Йосифінського університету в 1784 р. до Львова прибув професор Готфрід Уліх (1743–1794)⁷, який очолив першу на українських землях катедру

⁴ *Милян Т.* Музей археології Львівського університету / Тарас Милян / Археологічні дослідження Львівського університету (далі – АДЛУ). – Вип. 8. – Львів, 2005. – С. 221–226; *Погоральський Я.* Археологічний музей Львівського університету / Я. Погоральський // АДЛУ. – Львів, 2007. – Вип. 10. – С. 321–325.

⁵ *Целуйко О.* До історії діяльності Музею сфрагістики й нумізматики Львівського університету у 1940–1950-х рр. / Олександр Целуйко // Музейний вісник. – Вип. 14. – Запоріжжя, 2015 [в друці].

⁶ Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки НАН України імені В. Стефаніка (далі – ВР ЛННБ), ф. 266 (Іван-Юліян Шпитковський).

⁷ *Швець Н.* Уліх Готфрід / Н. Швець // ENCYCLOPEDIA. – Т. 2. – С. 550. Про наукову спадщину Г. Уліха див. також: *Ільків-Свидницький М.* “Історіографія ерудитів” та її вплив на палеографічні студії у Львівському університеті (1784–1848 рр.) / Микола Ільків-Свидницький // Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність. – С. 86–88.

допоміжних історичних дисциплін⁸. Він заступив посаду надзвичайного професора геральдики, дипломатики і нумізматики й для викладання останньої (дисципліну читали студентам філософського факультету на другому році навчання⁹) потребував належної навчальної бази – нумізматичної колекції¹⁰. Її основою стала збірка монет графа Пія Ніколуса Гареллі (1670–1740)¹¹, передана з ліквідованої Віденської терезіанської лицарської академії, і монети з дублетного фонду імператорського мюнц-кабінету¹². Монети привезли до Львова в 1785 р. двома партіями; їх загальна кількість була досить значною – 6889 одиниць. Це були і античні, і середньовічні й новочасні карбування¹³. Відомо, що колекція перебувала спочатку в податковій управі намісництва, а пізніше передана безпосередньо до університету, де нею опікувалися директор бібліотеки Генріх Готфрід Бретшнайдер¹⁴ (1739–1810) і Г. Уліх (від 1785). Для поповнення збірки їм надано право купувати нові монети і продавати дублети на аукціонах; ще одним джерелом мали стати монети, які передали органи державної влади, або ж віднайдені у скарбах¹⁵. Наскільки в цей час кількісно і якісно змінилася колекція достеменно невідомо, оскільки докладного її каталогу Г. Уліх так і не уклав. Проведена в 1795 р. перевірка засвідчила лише її загальну чисельність – 7125 монет і медалей¹⁶.

Місцем зберігання колекції від 1787 р. була бібліотека, яка розташувалася разом з іншими навчальними, службовими і житловими приміщеннями університету в комплексі колишнього монастиря і костелу тринітаріїв в середмісті Львова. Від 1815 р. запроваджено практику, коли завідувачем колекції ставав керівник бібліотеки. Спроба професорів філософського інституту

---

⁸ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. Napisali Dr. L. Finkel i Dr. Stanisław Starzyński. – Lwów, 1894. – S. 50.

⁹ *Ibid.* S. 60.

¹⁰ Про нумізматичну колекцію Львівського університету див.: *Шуст Р.* Нумізматична наука у Львівському університеті (кінець XVIII – XIX ст.) // Львів: місто – суспільство – культура. – Львів, 1999. – Т. 3: Збірник наукових праць / За ред. М. Мудрого (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск). – С. 249–257; *Його ж.* Львів нумізматичний: історичні нариси / Роман Шуст // Львівські нумізматичні записки. – Львів, 2004. – № 1. – С. 34–39; *Reifenkugel K.* Biblioteka uniwersytecka we Lwowie: Szkic historyczno-statystyczny / Karol Reifenkugel // *Przewodnik naukowy i literacki: Dodatek do "Gazety Lwowskiej"*. – Lwów, 1873. – R. I. – Zeszyt 3. – S. 181–197; Zeszyt 4. – S. 275–283; Zeszyt 6. – S. 459–468.

¹¹ Колекція складала інтегральну частину т. зв. Бібліотеки Гареллі. Про неї див. *Швець Н.* Гареллі бібліотека / Н. Швець // *ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка*: в 2 т. – Т. 1: А–К. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 403; *Reifenkugel K.* Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – Zeszyt 3. – S. 183–184.

¹² *Reifenkugel K.* Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – Zeszyt 6. – S. 459.

¹³ *Шуст Р.* Нумізматична наука у Львівському університеті... – С. 252.

¹⁴ Г. Бретшнайдер супроводжував перевезення Бібліотеки Гареллі з Відня. Див.: *Reifenkugel K.* Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – Zeszyt 3. – S. 184–185.

¹⁵ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. – S. 123; *Шуст Р.* Нумізматична наука у Львівському університеті ... – С. 253.

¹⁶ *Шуст Р.* Нумізматична наука у Львівському університеті ... – С. 253–254.

(факультету) Львівського університету під керівництвом Юліуса Гюттера фон Гюттерстала відокремити нумізматичний кабінет від бібліотеки в окрему структурну одиницю була невдала¹⁷. Такий взаємозв'язок колекції з бібліотекою тривав аж до 1960 р., коли її передали до кабінету допоміжних історичних дисциплін.

Після смерті Г. Уліха охоронцем та опікуном колекції став професор Фома (Тома) Вучіч (у 1795–1805 і 1815–1818 рр.), який продовжив викладати ці дисципліни в університеті. Він першим каталогізував й інвентаризував збірку, описавши майже 1300 античних монет¹⁸. У 1805–1815 рр., в часі, коли замість Йосифінського університету діяв лицей, нумізматичну колекцію опечатали і передали на депоноване зберігання до головного податкового уряду¹⁹, однак зв'язок з нею університет не переривав навіть тоді. Ф. Вучіч, призначений охоронцем (1812), а пізніше директором (від 1813) бібліотеки Львівського лицейо²⁰, повинен був продовжити роботу з впорядкування збірки, хоч зробити цього він так і не встиг.

У 1817 р. Львівський університет відновив роботу. Ще коли готували його діяльність, то передбачали поновне читання курсу нумізматики (разом з археологією) для студентів філософського факультету²¹, а виданий 7 березня 1817 р. імператорською надвірною освітньою комісією організаційний акт зобов'язував Ф. Вучіча безкоштовно, як директора бібліотеки, забезпечувати викладання студентам лекцій з нумізматики двічі на тиждень²².

Подальші відомості щодо нумізматичної колекції надзвичайно скупи, ми, навіть, не знаємо чи використовували її як наочний матеріал для навчання студентів. Відомо, що в жовтні 1818 р. збірка налічувала 12 тисяч монет²³; лише в 1822 р. її повністю передали з податкового управління до бібліотеки, де вже наступного року її оглянув ерцгерцог Франциск Карл²⁴. По смерті Ф. Вучіча (1817 р.) курс допоміжних історичних дисциплін читали кустош бібліотеки Й. Шперль (1818–1819), Йосиф Маусс (1820–1848) і Матій Чоп (коротко, на час хвороби Й. Маусса в 1820-х рр.²⁵). Щоправда, той же Й. Маусс, хоч і читав студентам нумізматику в межах загального курсу допоміжних історичних дисциплін, а пізніше і курс “Нумізматики та археологія мистецтва” (“*Numizmatik und Archäologie der*

¹⁷ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. – S. 203.

¹⁸ *Шуст Р.* Нумізматична наука у Львівському університеті ... – С. 255.

¹⁹ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. – S. 154.

²⁰ *Швець Н.* Вучіч Томас / Н. Швець // *ENCYCLOPEDIA*. – Т. 1. – С. 311.

²¹ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. – S. 198.

²² *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. – S. 203.

²³ *Reifenkugel K.* Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – *Zeszyt 3*. – S. 191.

²⁴ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. – S. 292, 279.

²⁵ *Кріль М.* Кафедра дипломатики, геральдики і хронології у Львівському університеті (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Михайло Кріль // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. 36. наук. праць. – Львів, 1999. – Вип. 2. – С. 75.

Kunst)²⁶, однак безпосередньо за колекцію не відповідав, а тому чи працював з нею не знаємо²⁷. Монетну збірку університету в цей час поповнювали з Монетно-пробірного управління краю. Саме туди в австрійський період потрапляли віднайдені на території Галичини скарби, там провадився аналіз проби металів. Поодинокі цікаві примірники передавалися з управи до Закладу імени Оссолінських й Університету, решта перетоплювали²⁸. Так, тільки за 1830–1840-і рр. до збірки Львівського університету потрапили монети зі скарбів з десятка сіл і Львова²⁹.

Серйозних втрат колекція зазнала під час пожежі будівлі університету і бібліотеки у листопаді 1848 р. Тоді під час придушення польського повстання у Львові австрійське військо обстріляло центральну частину міста, а приміщення костелу, де зберігалася бібліотека, згоріло³⁰. Частину монет знищив вогонь, деякі інші розікрали міщани. Загалом втрачено 2525 одиниці, в тому числі 1525 римських монет, залишилося 9475 штук³¹.

Після цих подій бібліотека і весь університет переїхали до нового приміщення при вулиці св. Миколая (тепер – вул. М. Грушевського, 4), до колишнього будинку

²⁶ У 1820–1821 рр. викладав студентам нумізматику разом з дипломатикою і геральдиком. Див.: *Кріль М.* Кафедра дипломатики, геральдики і хронології. – С. 75; *Його ж.* Історична наука у Львові (кінець XVIII – початок XIX ст.) / Михайло Кріль // *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka. – Rzeszów, 2005. – Т. 3. – С. 88; *Його ж.* Педагогічна і наукова діяльність Йозефа Маусса / Михайло Кріль // *Багатокультурне історичне середовище Львова в XIX і XX століттях* / За ред. С. Матерницького Л. Зашкільняка і Єжи Матерницького. – Львів; Жешув, 2006. – Т. 4. – С. 96–97; *Wöller B.* Joseph Mauss (1778–1856) / Burkhard Wöller // *Złota księga historiografii lwowskiej.* – Т. 2 / Pod red. Jerzego Maternickiego, Pawła Sierżęgi, Leonida Zaskilniaka. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – S. 20. *Taschenbuch der Weiland Sr. k. k. apostolischen Majestät Franz I. allerhöchsten Namen führenden Universität zu Lemberg für das Jahr 1842.* Lwów, б. р.

²⁷ Інколи для викладання нумізматики лектори могли використовувати власні колекції монет чи їх відливів, як це, до прикладу, було з Г. Уліхом. Див.: *Шуст Р.* Нумізматична наука у Львівському університеті ... – С. 253. Чи було так у випадку з Й. Мауссом – невідомо.

²⁸ *Шуст Р.* Знахідки монетних скарбів на території Галичини в першій половині XIX століття: спроба реконструкції складу / Роман Шуст // *Вісник Львівського університету. Серія історична.* – Вип. 38. – Львів, 2003. – С. 430–431.

²⁹ Там само. – С. 445–457. Це були, зокрема, монети із скарбів з с. Братишева (тепер Глумацький р-н Івано-Франківської обл., 1844), с. Добросина (тепер Жовківський р-н Львівської обл., 1844), с. Голгоча (тепер Бережанський р-н Тернопільської області, 1844), с. Торговиця (тепер Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.), с. Волошинова (тепер – Старосамбірський р-н Львівської обл., 1834 (?)), с. Топорова (тепер – Буський р-н Львівської обл., 1836), с. Онут (тепер Заставнянський р-н Чернівецької обл.), с. Генювка (тепер – Малопольське воєводство, Польща), с. Седліска (тепер Підкарпатське воєводство, Польща, 1845), с. Острова (1846), м. Львова (1836, 1846).

³⁰ Дивись про це: *Reifenkugel K.* Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – *Zeszyt 3.* – S. 192–193; *Barwiński E.* Biblioteka uniwersytecka / Eugenjusz Barwiński // *Tydzień. Dodatek literacko-naukowy „Kurjera Lwowskiego”.* – 1905. – № 21. – S. 164.

³¹ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego.* – S. 301. *Reifenkugel K.* Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – *Zeszyt 3.* – S. 194; *Zeszyt 6.* – S. 461–463.

езуїтського пансіонату для шляхетної молоді. Вцілілі книжки з бібліотеки, а можливо й нумізмати́чна колекція, потрапили туди кружним шляхом, через будинок намісництва і домініканський монастир³². Уже тут, у 1861 р. за директорства Войцеха Урбанського, укладено повний книжковий інвентар і зіставлено каталоги. У 1859 р. він розпочав, а після 1867 р. його син Аврелій завершив інвентаризацію і каталогізацію нумізмати́чної колекції, що розміщувалася у кабінеті монет і медалей (*Münz- und Medaillen-Cabinete*). Їм у цій справі допомагали д-р Євсевій Черкавський і відомий український нумізмат, перемишльський греко-католицький єпископ Іван Ступницький³³. Від того часу маємо й окремі відомості щодо чисельности і складу колекції. На 1873 р. вона складала 10240 монет³⁴. Відомо, що В. Урбанський описав 594 польських, 1962 австрійських і німецьких монет. Д-р Є. Черкавський систематизував 3150 монет римських імператорів, 743 екземпляри античних міських емісій і 178 інших монет³⁵. Підготовано низку каталогів й іншої супровідної документації на монети і медалі, зокрема: інвентар античних, грецьких і римських монет (*starożytnych, greckich i rzymskich*); інвентар австрійських і німецьких монет; інвентар монет інших країн і держав Європи (*krajów i państw europejskich*); інвентар медалей; інвентар польських монет і медалей; каталог польських монет і медалей, індекс шаф, в яких містилася нумізмати́чна колекція, список дублетів³⁶.

На кінець 1893 р. колекція нараховувала 11 468 одиниць зберігання (10 983 монети і 485 медалей), серед яких античних монет було найбільше – 4945, польських монет і медалей – 840, інших медалей – 477 штук³⁷. Поповнення колекції, за свідченням С. Стажинського, йшло важко. Закуповувати нові екземпляри вдавалося вкрай рідко, оскільки це вимагало коштів, яких у бібліотеки не було. Кожного разу за дозволом і фінансовими ресурсами необхідно було звертатися безпосередньо до намісництва. Не рятували ситуацію віднайдені монетні скарби, оскільки часто їх нумізмати́чна вартість була мала. Випадки дарувань були поодинокі й датувалися першою половиною – серединою XIX ст.³⁸

³² Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. II. (1898/9–1909/10). Zestawił dr. Wiktor Hahn. – Lwów, 1912. – S. 634.

³³ Шуст П. Нумізмати́чна наука у Львівському університеті ... – С. 257. Про нумізмати́чні захоплення І. Ступницького див.: Крижанівський А. Єпископ Іван Ступницький / Андрій Крижанівський // Львівські нумізмати́чні записки. – Львів, 2004. – № 1. – С. 40–41; Шуст П. М. Львів нумізмати́чний: історичні нариси / Роман Шуст // Львівські нумізмати́чні записки. – Львів, 2005. – № 2. – С. 36. Див. також: Stępień S. Stupnicki Saturnin Jan / Stanisław Stępień // Polski Słownik Biograficzny. – Т. XLV/2. Zeszyt 185. – Warszawa-Kraków, 2008. – S. 168–171.

³⁴ Reifenkugel K. Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – Zeszyt 4. – S. 278

³⁵ Шуст П. Нумізмати́чна наука у Львівському університеті ... – С. 257.

³⁶ Reifenkugel K. Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – Zeszyt 6. – S. 462; Historia Uniwersytetu Lwowskiego. – Część II. – S. 363, 372.

³⁷ Historia Uniwersytetu Lwowskiego. – Część II. – S. 370–371.

³⁸ У 1836 р. – 13 пам'ятних монет від графа Ігнація Лося, у 1851 р. – від торговця книгами Міліковського, 1854 р. – від ксьондза каноніка Аксентовича. Див.: Reifenkugel K. Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. – Zeszyt 6. – S. 463.

Щоправда, нові примірники зрідка потрапляли через обмін (як у 1893 р.)³⁹. Сама колекція, була удоступнена для відвідувачів бібліотеки, як зазначалося у щорічних довідкових виданнях, щоденно впродовж усього навчального року від 8 години ранку до 1 години пополудні в зимовий період та з 9 ранку до 1 пополудні й від 16 до 18 години в літній час⁴⁰.

Таблиця 1. Чисельність колекції монет і медалей Львівського університету⁴¹.

Роки	Монети	Медалі
1893	1 0983	485
1898	1 1053	487
1910	1 1178	505
1925	1 1178	508

Пізніше, на початку ХХ ст. й у міжвоєнний період кількісний склад нумізматичної збірки неістотно зріс (див. Таблицю 1), а сама вона, як і вся бібліотека, восени 1904 р.⁴² переїхала в нове приміщення при вул. Мохнацького, 5 (тепер – вул. М. Драгоманова, 5) до спеціально збудованого для книгозбірні будинку. Нова будівля була велика (загальна площа триповерхової шестиярусної будівлі – майже 1400 кв. м.), сховища були розраховані на зберігання 350 тисяч томів, виокремлено спеціальні службові приміщення⁴³. Однак, уже наприкінці 1920-х рр., як зауважувалося в офіційних університетських звітах, усього цього не вистачало для задовільного функціонування бібліотеки, зокрема відчувалася відсутність приміщення для нумізматичної колекції⁴⁴, хоч спочатку під нумотеку було виділено одну з кімнат на другому поверсі поряд з кабінетом директора⁴⁵.

³⁹ *Historia Uniwersytetu Lwowskiego. – Część II. – S. 370–371.*

⁴⁰ Див. наприклад: *Skład Uniwersytetu i program wykładów w zimowym półroczu 1888/9. – Lwów, 1898. – S. 17.*

⁴¹ Таблиця укладена за: *Historia Uniwersytetu Lwowskiego. – Część II. – S. 370–371; Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. I. 1894/95 – 1897/8. – Lwów, 1899. – S. 231; Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. II. (1898/9–1909/10). – S. 648; Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1926/27, stanowiąca sprawozdanie Rektora i dziekanów. Zestawił Rektor w roku szkolnym 1926/27 prof. dr. Józef Siemiradzki. – Lwów, 1928. – S. 159.*

⁴² *Jędrzejowska A. Biblioteka Uniwersytetu imienia Jana Kazimierza / Anna Jędrzejowska // Publiczne biblioteki lwowskie. Zarys dziejów. Pod redakcją L. Bernackiego. – Lwów: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, 1926. – S. 37.*

⁴³ *Лисий Ю. Будинок НБ ЛНУ (корпус № 1) / Ю. Лисий // Encyclopedia. – Т. 1. – С. 247.*

⁴⁴ Подібною була ситуація із географічною та мистецькими збірками; таким, що не відповідало потребам, визнавалось приміщення для роботи з рукописами. Див.: *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1929/30, stanowiąca sprawozdanie Rektora i dziekanów. Zestawił prof. dr. Hilary Schramm Rektor w roku szkolnym 1929/30. – Lwów, 1931. – S. 46.*

⁴⁵ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. II. (1898/9–1909/10). – S. 638.*

Нумізмати́чна колекція, як і вся бібліотека загалом, щасливо пережила російську окупацію 1914–1915 рр., не зазнавши серйозних втрат⁴⁶.

Остання чверть XIX ст., після певного затишшя попередніх десятиліть⁴⁷, стала часом відродження викладання спеціальних / допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті. Вирішальна заслуга в цьому належить Францішеку Ксаверієві Ліске (1838–1891), який не лише вперше впровадив практичні заняття зі спеціальних / допоміжних історичних дисциплін (так звані “*вправи*”, “*ćwiczenia*”), але й перейшов до комплексного їх викладу⁴⁸. Однак і він, і його наступники з числа польських істориків – Тадеуш Войцеховський, Станіслав Закшевський і Владислав Семкович, головну свою увагу приділяли дисциплінам, пов’язаним з роботою з писемними пам’ятками, насамперед з активним матеріалом – палеографії і дипломатиці, менше акцентуючи на інших дисциплінах цього комплексу. Вправи з “українсько-руської” палеографії провадив і Михайло Грушевський⁴⁹. Подібною була ситуація й у міжвоєнний період. Як поодинокий виняток, коли нумізмати́ка потрапила в коло предметів для викладу, назвемо прочитаний упродовж трьох триместрів 1936/37 навчального року (1897–1968) курс середньовічної нумізматики, який викладав доцент Кароль Малечинський⁵⁰.

Сфрагістику в стінах Львівського університету в свій час читали як частину загального курсу дипломатики. Її викладав Готфрід Уліх. Це засвідчує і підготований навчальний підручник, в якому був відповідний сфрагістичний розділ⁵¹. Основи цієї дисципліни, ймовірно, студенти освоювали і на семінарах й практичних заняттях, що провадилися від останньої чверти XIX ст. Однак, власної збірки печаток чи їх копій Університет на мав. Ситуацію рятувало те, що збиранням і впорядкуванням сфрагістичного матеріалу займалися такі львівські наукові і музейні інституції, як Музей Любомирських при Оссолінеумі,

⁴⁶ Beck A. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie podczas inwazji rosyjskiej w roku 1914–1915 / Adolf Beck. – Lwów, 1935. – S. 56. Розділ про бібліотеку у цій праці написав Рудольф Котул.

⁴⁷ У 1850–1860-х рр. історичні дисципліни в університеті викладали Антоні Вахгольц, Готфрід Муйс та Гайнріх Цайсберг. Перший з них, хоча й титулувався професором загальної історії, історії австрійської держави та допоміжних історичних наук, однак ні він, ні двоє інших викладачів допоміжних історичних дисциплін студентам не читали.

⁴⁸ Про розвиток спеціальних / допоміжних історичних дисциплін у цей час див.: Кісь Я. До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті / Я. Кісь // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління (далі – НІБ АУ). – Київ, 1963. – № 4. – С. 37–40; Ciara S. Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lwowskim do 1918 r. / Stefan Ciara // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka. – Rzeszów, 2005. – Т. III. – С. 199–211.

⁴⁹ ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 3, арк. 6 зв., 8 зв.

⁵⁰ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1936/37. – Lwów, 1936. – S. 50

⁵¹ Про сфрагістику в підручнику Г. Уліха див.: Гавриленко В.О. Українська сфрагістика: питання предмета та історіографії / В. О. Гавриленко / Академія наук Української РСР; Музей етнографії та художнього промислу. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 36–37.

Бібліотека і музей Баворовських, музей Народного Дому, Музей Ставропільського інституту, інші заклади. Значне число печаток при документах зберігалось і в архівах міста, зокрема Крайовому архіві гродських і земських актів, директором якого у 1878–1891 рр. був згаданий Ф. К. Ліске⁵². Однак чи використовувалися, а якщо так, то в якому обсязі, нагромаджені в тих установах та інституціях пам'ятки для навчальної роботи зі студентами – не знаємо. Варто враховувати, що тоді сфрагістичний матеріал розглядався радше як об'єкт археологічних досліджень, допоміжний засіб для вирішення проблем нумізматики і геральдики або ж як частина мистецької спадщини⁵³, а не як цілком самодостатня галузь знань.

Деякі зміни структури викладу спеціальних / допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті на початку ХХ ст. пов'язані з іменем відомого фахівця спеціальних історичних дисциплін Владислава Семковича (1878–1949). У 1909–1916 рр. він – приват-доцент допоміжних історичних наук у Львівському університеті – читав лекції і провадив практичне навчання з дипломатики, палеографії, хронології, геральдики, а в зимовому півріччі 1912–1913 навчального року викладав спеціальний курс “Польська сфрагістика середніх віків” (1 год. в тиждень)⁵⁴. У зв'язку з цим, В. Семкович бачив необхідність придбати Університетові більшу сфрагістичну колекцію, як “засобу дидактичного” при викладах допоміжних історичних дисциплін, історії одягу і зброї, історії мистецтва тощо. “Професор допоміжних історичних наук мусить мати таку колекцію для підручного вжитку на лекціях, подібно як професор природничих наук не може обійтися без зразків”⁵⁵. І хоч перша спроба придбати в 1910 р. у краківському Музеї Чапських дублетів з колекції печаток Францішека Пекосінського була не вдала, однак уже 1913 р. за ініціатииви В. Семковича закуплено за тисячу російських карбованців колекцію відливів і негативів, які виготовив інженер Болеслав Подчашинський. загальним числом 6839 одиниць. У цій збірці були і пам'ятки польської, української, російської сфрагістики, і західноєвропейський матеріал⁵⁶. Ці відливи склали основу сфрагістичної збірки Львівського університету, однак активне опрацювання придбаного матеріалу стартувало щойно в повоєнний час. Причинами цього були і початок Першої світової війни та окупація Львова, і переїзд В. Семковича в 1916 р. до Кракова, де він заступив посаду професора Ягеллонського університету.

---

⁵² Доліновський В. Бернардинський архів у Львові (1784–1933): формування архівних збірок та діяльність / Володимир Доліновський // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2010. – Вип. 5. – С. 267.

⁵³ Haisig M. Osiągnięcia i postulaty w zakresie sfragistyki polskiej / Marian Haisig // *Studia źródłoznawcze*. – 1959. – IV. – S. 155.

⁵⁴ С.К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1912/1913. – Lwów, 1912. – S. 14.

⁵⁵ Цит. за: Ciara S. Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lwowskim do 1918 r. – S. 209.

⁵⁶ Гавриленко В.О. Українська сфрагістика. – С. 97; Ciara S. Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lwowskim do 1918 r. – S. 209.

У міжвоєнний період Львівський університет перейменовано на Університет Яна Казимира (від 1919). Історичні дисципліни спочатку викладали на філософському, а від 1924 р. – на гуманітарному факультеті. В 1920 р. створено спеціальну інституцію – Заклад (Інститут) допоміжних історичних наук. Спочатку він містився в будівлі університету за адресою вул. св. Миколая, 4; пізніше переїхав до бічної частини колишнього Галицького крайового союму при вул. Міцкевича, 5 (тепер – вул. Листопадового Чину, 5). За наполяганням професора Станіслава Закжевського рада філософського факультету ухвалила поєднати роботу Закладу (Інституту) допоміжних історичних дисциплін з діяльністю катедри історії середніх віків⁵⁷. Керували ними впродовж 1920–1939 рр. відомі польські професори Ян Птасьнік (до 1930 р.) і Теофіль Модельський (1930–1939 рр.), асистентами Закладу були Люція Харевич, Валенти Артур Вагнер і Мар'ян Гайсіг. Відзначимо, що потреба створити таку інституцію була очевидна давно; напередодні Першої світової війни піднімалося питання відкрити окрему катедру допоміжних історичних дисциплін, однак довгий час, головню через фінансові причини, не вдавалося реалізувати цей задум. Були труднощі у становленні цієї інституції й у міжвоєнний період. Як відзначалося в університетській “Хроніці”, Заклад повстав без будь-якої державної підтримки, значною мірою завдяки зусиллям Я. Птасьніка⁵⁸. Ситуація не значно покращилася і в наступні роки. Інститут провадив і наукову, і навчальну роботу. Тут проходили обов’язкові для студентів-медієвістів навчання з дипломатики, палеографії, інших дисциплін цього комплексу, а від 1930-х рр. – сфрагістики. Формальне керівництво заняттями покладалося на керівників Закладу, однак де-факто їх провадили асистенти. Щодо сфрагістики, то за неї відповідав М. Гайсіг (1908–1996). Випускник Львівського університету, він у 1931 р. захистив магістерську (“*Mennica lwowska do roku 1658*”), а у 1936 р. – докторську (“*Bolesław Podczaszyński (1822–1876) i jego zbiory sfragistyczne*”) роботи, від 1932 р. працював асистентом, а від 1936 р. – старшим асистентом Закладу⁵⁹.

Основу наукових і навчальних фондів інституції, крім бібліотеки, складала сфрагістична колекція. Її опрацювання через об’єктивні причини відкладалося. Перший керівник Закладу (Інституту) допоміжних історичних наук Ян Птасьнік був істориком-медієвістом, фахівцем з бібліології (книгознавства) та історії

⁵⁷ Передбачалось, що таке поєднання буде зберігатися до утворення окремої кафедри допоміжних історичних наук. Див. про це: *Лаврецький Р.* Реформування структури навчально-наукових підрозділів відділення “Історія” філософського факультету Львівського університету в 1918–1921 рр. / Роман Лаврецький // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – Вип. 3. – Львів, 2000. – С. 116.

⁵⁸ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1924/25, stanowiąca sprawozdanie Rektora i dziekanów. Zestawił Rektor w roku szkolnym 1924/25 prof. dr. Włodzimerz Sieradzki. – Lwów, 1925. – S. 130.*

⁵⁹ *Целуйко О.* Гайсіг (Haisig) Мар'ян Станіслав / О. Целуйко // *Encyclopedia*. – Т. 1. – С. 316–317.

паперу⁶⁰. Це визначало специфіку роботи інституції. Як сам він зізнався в листі від листопада 1919 р., “Щоправда, фаховим сфрагістом я не є, та, здається, цій ділянці науки (сфрагістиці – *О. Ц.*) ніколи не присвячуся...”⁶¹. Невдалою була й спроба Яна Птасьніка залучити до каталогізування збірки відомого фахівця з геральдики і сфрагістики, випускниці Львівського університету і Школи хартій в Парижі Гелени Полячек (1881–1942)⁶². Невідомо, як далеко в роботі з колекцією печаток просунулася незмінний асистент Я. Птасьніка Люція Харевич (1897–1940), для якої упорядкування та інвентаризація сфрагістичної збірки визначено як основне завдання⁶³. У 1924–1925 рр. частину дублетних матеріалів колекції відступлено, а ще частину (негативи) випозичено для Закладу допоміжних історичних наук Ягеллонського університету (Краків)⁶⁴. Очевидно, зроблено це на прохання В. Семковича, який прекрасно знав збірку. Крім того, в Закладі були допоміжні матеріали з палеографії та відповідна наукова й навчальна література. Зрештою, у 1932–1935 рр. М. Гайсіг інвентаризував сфрагістичну колекцію і підготував її рукописний каталог. Його мали опублікувати як перший том “Праць” Закладу (Інституту) допоміжних історичних наук⁶⁵, однак реалізувати задум не вдалося. Натомість, у 1938 р. як другий том цієї серії побачила світ розвідка М. Гайсіга зі шляхетської сфрагістики⁶⁶. Нумізматична колекція і надалі зберігалася у бібліотеці.

Прихід більшовицької влади на західноукраїнські землі призвів до серйозних змін і в структурі процесу навчання, і в професорсько-викладацькому й навчально-допоміжному складі Львівського університету. В 1939–1940 навчальному році створено історичний факультет Львівського державного університету імени Івана Франка. Спочатку на факультеті збережено катедру допоміжних історичних дисциплін, а її керівництво в статусі виконувача обов’язків доручено тому ж Т. Модельському⁶⁷. Заклад (Інститут) допоміжних історичних наук перетворено на кабінет (завідувач М. Гайсіг). Однак, запроваджена підрадянська

---

⁶⁰ Див.: *Юрейко П.* Ян Птасьнік та його медієвістичні студії / Павло Юрейко // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – Вип. 10. – Львів, 2009. – С. 85–96; *Лаврецький Р.* Історична медієвістика на Гуманітарному факультеті Львівського університету в 1918–1939 роках / Роман Лаврецький // Багатокультурне історичне середовище Львова в XIX і XX століттях. – Т. IV. – С. 450–452.

⁶¹ Цит. за: *Ciara S.* Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w dobie II Rzeczypospolitej / Stefan Ciara // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka. – Rzeszów, 2007. – Т. V. – С. 396.

⁶² *Ibid.* – С. 398.

⁶³ *Гуль О.* Люція Харевичова і Ян Птасьнік: взаємини учня і вчителя / Ольга Гуль // Історія та історики у Львівському університеті. – С. 269.

⁶⁴ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1924/25.* – С. 46

⁶⁵ *Haisig M.* Sfragistyka szlachecka doby średniowiecza w świetle archiwaliów lwowskich (z 9 tablicami pieczęci) / Marian Haisig. – Lwów, 1938 (Prace Zakładu nauk pomocniczych historii U.J.K. Tom II. Zeszyt I). – С. 3.

⁶⁶ Порівняй: *Гавриленко В.О.* Українська сфрагістика. – С. 118–120.

⁶⁷ *Лаврецький Р.* Модельський Теофіл Еміль / Р. Лаврецький // Encyclopedia. – Т. 2. – С. 155.

університетська номенклатура передбачала можливість існування подібної науково-навчальної структурної одиниці лише в рамках відповідної катедри (як це було, для прикладу, в Московському історико-архівному інституті). Як наслідок, ліквідували кабінет, перевели М. Гайсіга на роботу до Наукової бібліотеки ЛДУ ім. І. Франка⁶⁸. Сфрагістична колекція, ймовірно, перейшла під опіку працівників катедри історії середніх віків; що з нею було в роки німецької окупації (1941–1944) – не знаємо.

У повоєнні роки Т. Модельський і М. Гайсіг, як багато інших професорів і викладачів львівських вишів, покинули місто і переїхали до Польщі, натомість до роботи приступили скеровані з наддніпрянської України та інших республік СРСР фахівці. Інколи, особливо в перші роки, через відсутність відповідних фахівців до викладацької і наукової роботи залучали й місцевих українських вчених. Одним з них був Іван-Юліян Володиславович Шпитковський (1880–1969)⁶⁹. Освіту він здобував на теологічному, філософському і правничому факультетах Львівського університету, слухав лекції М. Грушевського і вивчав у нього кириличну палеографію, проходив науковий вишкіл на семінарі професора Л. Фінкеля, де, можемо припустити, не лише освоїв основи методики наукової праці⁷⁰, але й ширше ознайомився і з проблематикою допоміжних історичних дисциплін. Коли І.-Ю. Шпитковський навчався у Львові, то тісно співпрацював з Науковим товариством імені Шевченка. Він, зокрема, попрацював декілька років з Іваном Франком у бібліотеці цієї інституції; здійснив за дорученням керівництва поїздку до Кракова, де шукав і готував до друку матеріали до історії України. З деякими діячами НТШ підтримував товариські стосунки й пізніше. Головним об'єктом його наукових зацікавлень була історія гайдамаччини, зокрема він провадив пошук і публікував відповідні мемуарні джерела. Однак, життєві обставини змусили його покинути науку і почати працювати гімназійним учителем у Перемишлі, Бучачі, Львові, Коломиї. Одночасно І.-Ю. Шпитковський

⁶⁸ *Целуйко О.* Гайсіг (Haisig) Мар'ян Станіслав. – С. 316–317.

⁶⁹ Біографічні дані про нього див.: *Купчинський О.* Іван-Юліян Шпитковський / Олег Купчинський // Відомі та маловідомі постаті національної науки й культури. Вибрані статті та повідомлення. – Т. 3. – Львів, 2011. С. 458–465; *Курczyński O., Stepień S.* Szpytkowski Jan Julian / Oleg Kurczyński, Stanisław Stepień // Polski słownik biograficzny. – Т. XLIX/1. Zeszyt 200. – Warszawa; Kraków, 2013. – S. 47–49; *Скородинська-Шпитковська С.* Український етнографічний, регіональний музей “Стривігор” в Перемишлі та його засновники / Святослава Скородинська-Шпитковська // Перемиські дзвони. – 1994. – № 3. – С. 9–12; *Шпитковська-Скородинська С.* Професор гімназійний. Про долю Івана-Юліяна Шпитковського / Святослава Шпитковська-Скородинська // Поклик сумління. Всеукраїнський часопис “Меморіалу” імені Василя Стуса. – 1995, вересень. – № 26 (226). – С. 6; *Прокопів І. В.* Історик гайдамацьких рухів Іван Шпитковський / І. В. Прокопів // УДЖ. – 1969. – № 10. – С. 100–101.

⁷⁰ Як згадував І. Крип'якевич, Л. Фінкель “*викладав історію Австрії – речово, з дрібними фактами, але скучнато. Він вів семінар, на високому рівні, навчаючи студентів історичної методики. Старші студенти читали свої роботи, молодші – реферати.*”. Див.: *Заболотна І.* Спогади Івана Крип'якевича (1904–1911) / Інна Заболотна // Український археографічний щорічник. Нова серія. – 2010. – Вип. 15. – С. 478.

займався громадською діяльністю, осердям якої була музейницька і видавнича робота. Саме багато в чому завдяки його зусиллям у міжвоєнний період в Перемишлі з'явився український краєзнавчий музей "Стривігор", де він працював кустошем, а пізніше й очолив цю інституцію. Віддаленість від потужних бібліотечних і архівних центрів, необхідність заробляти на життя важкою вчительською працею, злі побутові умови⁷¹ не дозволили йому по справжньому розкритися як вченому, стримували його наукову потугу. Однак, І.-Ю. Шпитковський продовжував збирати і готувати до друку джерельний матеріал, працював з бібліографією. У міжвоєнний період один з небагатьох в українському галицькому історичному середовищі, звернув свою увагу на нумізматику, геральдику, палеографію та генеалогію. Вже в 1920-х рр. у нього з'явилася власна колекція монет – як згадували рідні, І.-Ю. Шпитковський збирав їх ще коли працював у Бережанах, тобто десь від 1921–1922 рр. Пізніше він замовив собі окрему габльоту⁷², в якій на багатьох висувних поличках, застелених вишневим оксамитом, лежали розташовані відповідно до форми і величини монети⁷³. Нумізматичні пам'ятки репрезентовані й у колекції згаданого перемишльського музею "Стривігор"⁷⁴. Можливо тоді ж І.-Ю. Шпитковському довелося попрацювати в комісії з упорядкування бібліотеки О. Барвінського, в якій віднайдено списки та описи окремих нумізматичних колекцій і збірок з теренів України, зокрема й зі Львова⁷⁵. В 1920–1930-ті рр. тривали його декількарічні студії над історією роду Шептицьких, результатом чого стала розвідка "Рід і герб Шептицьких", опублікована на сторінках часопису "Богословія" в 1933–1937 рр.⁷⁶, а пізніше – окремим друком⁷⁷. На початку 1930-х рр. І.-Ю. Шпитковський підготував концепцію і програму курсу української геральдики й знаківництва⁷⁸. Його наукова діяльність була оцінена обранням у 1930 р. дійсним членом НТШ; у 1934 р. І.-Ю. Шпитковський отримав ступінь доктора філософії Львівського університету.

⁷¹ Дивись лист І. Шпитковського до Б. Барвінського від 7 листопада 1932 р. ВР ЛННБ, ф. 11 (Барвінські), спр. 3896, арк. 2–3.

⁷² Габльота – спеціальна застелена шапка для зберігання музейних експонатів.

⁷³ *Скородинська-Шпитковська С.* Український етнографічний, регіональний музей "Стривігор" в Перемишлі та його засновники // Перемиські дзвони. – 1994. – № 3. – С. 11.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІА України у м. Львові). Ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 106–107.

⁷⁶ *Шпитковський І.* Рід і герб Шептицьких // Богословія. – Львів, 1933. – Т. XI. – Кн. 2. – С. 98–110; Кн. 3–4. – С. 186–217; Львів, 1934. – Т. XII. – Кн. 1. – С. 27–44; Кн. 2–3. – С. 162–179; Львів, 1936. – Т. XIV. – Кн. 2–3. – С. 121–142; Кн. 4. – С. 237–250; Львів, 1937. – Т. XV. – Кн. 2–3. – С. 152–174; Кн. 4. – С. 253–263.

⁷⁷ *Шпитковський І.* Рід і герб Шептицьких. Перша часть / Іван Шпитковський. – Львів, 1936; *Його ж.* Рід і герб Шептицьких. Друга частина (вісім геральдично-палеографічних нарисів і література) / Іван Шпитковський. – Львів, 1939.

⁷⁸ Хроніка Наукового товариства імени Шевченка у Львові за час від 1.І.1931–30.ІХ.1932. – Ч. 71. – Львів, 1932. – С. 23.

У червні 1945 р., після ліквідації музею “Стривігор” і в умовах розгорнутої радянським й польським урядами кампанії “добровільного” переселення українців і поляків, І.-Ю. Шпитковський перебрався до Львова, де 15 липня працював у відділі рукописів Львівської бібліотеки АН УРСР (тепер – Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника). Створена вона у 1940 р. на базі Оссолінеуму і низки інших бібліотечно-музейних інституцій. Її директором у повоєнні роки був Василь Щурат, а завідувачем відділу рукописів у 1944–1947 рр. – Богдан Барвінський⁷⁹, які добре знали І.-Ю. Шпитковського. Роботу старшим бібліографом він від вересня того ж року⁸⁰ поєднував з викладанням на історичному факультеті університету (0,5 ставки старшого викладача)⁸¹. Цьому посприяла та обставина, що ще в 1940–1941 рр. виконувачем обов’язків завідувача катедри середніх віків був відомий західноукраїнський історик Омелян Терлецький; у 1944–1945 рр. він працював доцентом тієї ж кафедри⁸² і, ймовірно, вів пошук працівників для неї, оскільки, як зазначалося в резолюції декана історичного факультету В. Горбатюка, “ця кафедра зовсім не замінена фахівцями⁸³”. Рекомендаційного листа керівництву навчального закладу, у якому наголошувалося на наукових заслугах І.-Ю. Шпитковського, підписали крім О. Терлецького, Михайло Возняк, Іван Крип’якевич і Мирон Кордуба⁸⁴ – з усіма ними він був знайомий від попередніх десятиліть.

Ця обставина допомогла йому в 1945 р. працювати на історичному факультеті, однак завадила в пізніші роки. В умовах кампанії боротьби зі школою М. Грушевського, що розгорнулася у стінах Університету починаючи від 1946–1947 р., відправили на почесне заслання до Києва І. Крип’якевича, приходу до керівництва факультетом людей радянської формації, попередні заслуги радше ставали тягарем, а не передумовами успішної кар’єри. Вже восени 1948 р. І.-Ю. Шпитковського звільнено від сумісництва, йому закидали незадовільне викладання дисциплін, низький ідейний рівень, відмову критикувати ідеалістичні і буржуазно-націоналістичні погляди тощо⁸⁵. Додамо, що І.-Ю. Шпитковському, попри кількаразові спроби, так і не вдалося підтвердити у ВАК СРСР свій

⁷⁹ Про відділ рукописів у повоєнний час див.: Дядюк М. Відділ рукописів / Мирослава Дядюк // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. – Львів, 2010. – №02 (18).

⁸⁰ Заява на отримання місця викладача катедри датована 17 липнем 1945 р., відповідний наказ ректора – 12 вереснем 1945 р. Див. Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1/Ос, спр. 5413 (старої нумерації – оп. 2/Ос, спр. 139), арк.5, 7.

⁸¹ Збереглася стенограма лекції І.-Ю. Шпитковського від 25 жовтня 1945 р. на тему “Суспільний устрій англо-саксів у Великобританії”. Див.: ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 30, арк. 1–4.

⁸² Чорний В. Терлецький Омелян Антонович / В. Чорний // ENCYCLOPEDIA. – Т. 2. – С. 514–515.

⁸³ Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 5.

⁸⁴ Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 4.

⁸⁵ Такі закиди лунали в доповіді ректора університету І. Белякевича. Див.: Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів / Ярослав Дашкевич // Постагі: Нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів, 2006. – С. 386.

докторський ступінь та отримати вчене звання доцента “*ввиду отсутствия достаточных оснований*”⁸⁶. Не допомогли цьому ні доволі солідний перелік його друкованих праць, ні клопотання університетських структур, ні, навіть, навчання в 1950–1952 рр. у Вечірньому університеті марксизму-ленінізму при Львівському міськкомі КП(б)У. В 1949 р. він звільнений з відділу рукописів Львівської бібліотеки АН УРСР з офіційним формулюванням “у зв’язку зі скороченням штатів”⁸⁷.

Врятувала І.-Ю. Шпитковського та обставина, що на новоствореній кафедрі історії стародавнього світу і середніх віків (утворилася шляхом злиття кафедр історії середніх віків та історії стародавнього світу в 1949 р.⁸⁸) зберігалася згадана вище сфрагістична колекція, а в бібліотеці вишу – нумізматична збірка, для роботи з якими необхідні були: а) відповідні наукові навички, б) володіння іноземними мовами – і рукописні каталоги, і доступна довідкова література були укладені польською, німецькою і французькою. Через відсутність відповідних радянських кадрів (їх практично не готували у той час) необхідно було приймати до праці тих, чиє становлення проходило за австрійських і польських часів. Інакше важко пояснити, чому до роботи залучено людину пенсійного віку (в 1949 р. йому було 69 років) і ще й учня “українського буржуазного націоналіста” М. Грушевського. Щоправда місце, на яке був зарахований І.-Ю. Шпитковський 17 вересня 1949 р., було посадою старшого лаборанта кафедри, на якій він раніше читав лекції – кафедри історії стародавнього світу і середніх віків. Її завідувачем у 1949–1971 рр. був відомий знавець античності Іван Іванович Вейцківський (1900–1977), працівниками Д. Л. Похилевич, Я. П. Кісь, А. О. Лозинський, Ю. М. Гроссман, З. П. Калініна. Опинився в цьому колективі й І.-Ю. Шпитковський. Очевидно, що він був незвичним старшим лаборантом, оскільки його науковий і навчальний стаж не поступався доробку інших членів кафедри. Погодитися заступити це місце І.-Ю. Шпитковський мусів з огляду на необхідність утримувати сім’ю – дружину і двох дорослих дітей. Як напрямок планованої роботи йому визначено впорядкувати нумізматичну та сфрагістичну колекції і провізорично названо керівником сфрагістично-нумізматичного кабінету.

Про боротьбу зі школою М. Грушевського також дивись: *Нагорняк М., Сворак С.* Політичні репресії проти школи М. Грушевського у перші повоєнні роки / Михайло Нагорняк, Степан Сворак // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.). До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті. – Львів: видавництво “Світ”, 1995. – С. 65–68. Оцінку розвитку історичної науки у повоєнний час та ідеологічні кампанії того часу розглянуто в: *Єсельчик С.* Імперія пам’яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві / Сергій Єсельчик. – Київ: Критика, 2008.

⁸⁶ Див. витяг з рішення ВАК СРСР від 22 березня 1955 р. Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 121.

⁸⁷ Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 37.

⁸⁸ *Бандровський О.* Кафедра археології, античності та середньовіччя / О. Бандровський // Ювілейна книга. – С. 17–18.

Неокресленість статусу нової структури мала наслідком поліваріативність її назви в офіційних документах (“Кабінет нумізматики”, “Сфрагістично-нумізматичний кабінет”, “Музей нумізматики, сфрагістики і геральдики”, “Музей нумізматики і сфрагістики”), що прослідковувалася і пізніше, аж до 1990-х рр. Це не повинно вводити в оману, адже, наголосимо, деякий час згаданий кабінет був віртуальною інституцією з єдиним працівником – старшим лаборантом катедри І.-Ю. Шпитковським. Однак невіртуальними були колекції університету і значна підручна бібліотека. Після відходу з роботи М. Гайсіга⁸⁹ займатися сфрагістичною збіркою не було кому, а сама вона, можемо припустити, перебувала не в кращому стані. Як згадував пізніше сам І.-Ю. Шпитковський, “колекції музею пересувалися з одного місця в друге, з одного коридору в другий, і все, зроблене з гіпсу, крейди псувалося і пішло нанівець”⁹⁰. Не менш пікантною була ситуація з монетами і медалями. Вони, як вказувалося раніше, перебували у стінах університетської бібліотеки. В роки радянсько-німецької війни працівники переховували їх у підвалах. Однак, згодом з’ясувалося, що нумізматична колекція, яка мала значну історичну і матеріальну вартість, навіть не була поставлена на університетський баланс! Її “виявили”⁹¹ лише наприкінці 1940-х рр.⁹² Тобто, колекція існувала, однак в бухгалтерських документах не числилася. Ситуацію потрібно було рятувати негайно, адже йшлося про величезні матеріальні цінності. Можливо, саме це було тією причиною, що змусило керівництво університету і факультету знову звернути свій погляд на людину, яку ще недавно таврували за ідеологічно неправильні погляди і низький науковий рівень лекцій.

Уже через декілька днів після призначення І.-Ю. Шпитковський склав попередній план робіт. Він передбачав виділити під Музей / кабінет окрему непрохідну світлу і суху кімнату, обладнану надійним замком; ремонт збережених габльот і виділити стіл; придбати паперові скрині, декілька діловодних книг (інвентарну, “денної чинности”, “літописну”), п’ять тисяч каталожних карток, інше необхідне обладнання і витратні матеріали (лупа, клей, халат, клубок шнурка або ж грубої нитки тощо). Попередньо накреслено план інвентаризації сфрагістичної колекції. Так, на перевірку наявного стану печаток на основі

⁸⁹ У 1944–1946 рр. М. Гайсіг працював у Львівському історичному музеї, де був охоронцем фондової групи “Нумізматики” та провів роботу по її впорядкуванню. Див.: Наша працівники // Ми – з Львівського історичного... (1893–2003) / Львівський історичний музей. Спецвипуск. – Львів: Новий час, 2004. – С. 100. Нашу увагу на це звернула О. Перелигіна.

⁹⁰ Целуйко О. П. Нарада у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР “Про стан і завдання розвитку допоміжних історичних дисциплін” / О. Целуйко // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 50. – Львів, 2014. – С. 508.

⁹¹ Див. копію наказу ректора № 214 з травня 1950 р. ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 21, арк. 1.

⁹² В університетському проспекті в 1947 р. стверджувалося, що “кафедра історії середніх віків має велику колекцію нумізматичних пам’яток” (Див.: Львівський державний університет імені Ів. Франка. – Львів, 1947. – С. 11), однак насправді збірка монет і медалей надалі перебувала у стінах Наукової бібліотеки ЛДУ ім. І. Франка.

існуючих інвентарних книг і подальшу їх сегрегацію⁹³ відводилося три місяці (щоденно мало б бути перевірено до 40–50 штук, місячно – близько 1300–1500 штук), на подальше вписування відомостей до нової інвентарної книги і облікових карток ще 10–12 місяців (15–20 позицій щоденно, 500–600 позицій місячно). Крім цього, протягом 1949–1950 навчального року І.-Ю. Шпитковський планував виступити перед працівниками катедри з двома науковими “докладами”: “Історія й характеристика рукописного фонду НТШ в бібліотеці Академії Наук” та “Історія сфрагістичної збірки ЛДУ та її характеристика”, для чого просив дозволити йому відлучатися на 2–3 години на тиждень для роботи в бібліотеці. Тоді ж було заплановано перевезти з бібліотеки до головного корпусу Університету нумізматичну колекцію⁹⁴.

Реалізувати ці плани було не так легко. Особливо складною була ситуація з переданням монет і медалей. Для того, щоб її здійснити, необхідно було: а) провести їх експертизу, б) підготувати для збірки відповідне приміщення. У травні 1950 р. ректор Університету професор Г. Савін видав наказ створити комісію для перевірки колекції, до складу якої входили працівники бухгалтерії, керівництво бібліотеки та І.-Ю. Шпитковський⁹⁵. Після цього передбачалося взяти колекцію на баланс Університету. Облікова комісія пропрацювала шість тижнів і провела попередній підрахунок предметів. У квітні 1951 р. за вказівкою Головного управління університетів Міністерства вищої освіти СРСР професор Г. Савін створив нову, цього разу експертно-оцінну комісію, до якої крім університетських працівників (зокрема І.-Ю. Шпитковського) входили наукові працівники інших установ, зокрема співробітник АН УРСР Мечислав Гембарович і працівник історичного музею Іван Заяць. Головою комісії призначено доц. Д. Похилевича⁹⁶. Обидва накази передбачали виділення “спеціального помещення для хранения коллекций нумизматики и сфрагистики на историческом факультете”, однак до цього тоді не дійшло.

Друга комісія розпочала роботу 14 квітня⁹⁷, а в червні складено відповідний перелік монет і медалей, в якому було визначено і обліковано золоті, срібні й з білого металу, бронзові і мідні примірники. Загалом чисельність колекції складала 11576 штук, а її вартість оцінено в 9 362 крб. 95 коп. золотом⁹⁸. Золоті карбування збірки репрезентовані римськими і візантійськими солідами, західно-європейськими і польсько-литовськими дукатами, орденами й медалями, срібло – античними, середньовічними і ранньомодерними європейськими, східними монетами (динари, драхми, тетрадрахми, сестерції, праські гроші, російські рублі,

---

⁹³ Йшлося про вилучення дефектних екземплярів (у 1953 р. І.-Ю. Шпитковський оцінював їх кількість у 10%), виявлення не вписаних до книг примірників тощо.

⁹⁴ ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 26, арк. 1–1зв.

⁹⁵ Наказ ректора ЛДУ № 214 від 13 травня 1950 р. Там само. Спр. 21, арк. 1.

⁹⁶ Наказ від 12 квітня 1951 р. № 164. Там само. Арк. 2.

⁹⁷ Там само. Арк. 5.

⁹⁸ Там само. Спр. 22, арк. 1–5.

німецькі, польські, шведські, флорентійські талери, шведські півталери і марки, данські марки, лівонські гроші, соліди та ін.), австрійськими, польськими та російськими медалями, зокрема ювілейною медаллю до відкриття Львівського університету в 1784 р.

І.-Ю. Шпитковський детальніше описав монети і медалі, уточнивши їх кількість та інші показники⁹⁹. В облікових документах зазначалися емітент (країна або володар), номінал, метал, з якого вона була виготовлена, кількість примірників, вартість одного примірника і загальна сума. Після обрахунку, колекцію поставили на баланс бібліотеки і здепоновано в ній, оскільки офіційної структури на факультеті, яка б взяла її до себе, на той час не було – через відсутність відповідних сейфів та “опанцирених” кімнат.

Нові зміни в Університеті відбулися після призначення на посаду ректора професора Євгена Лазаренка. Період його керування (1951–1963) відзначився цілою низкою новацій і змін, а сам він “швидко пройнявся ... духом” Університету як “важливого осередку української думки, науки, культури”, не боявся сміливих кроків, послідовно виступав за ширше використання української мови в навчальному процесі, підтримку національних кадрів, розвиток в Університеті українознавчої гуманітаристики¹⁰⁰.

Торкнулися ці зміни й історичного факультету. В серпні 1952 р. катедра історії стародавнього світу і середніх віків, а пізніше деканат клопотали перед ректоратом Львівського університету про створення Музею нумізматики, сфрагістики і геральдики зі штатом у дві одиниці: завідувача музею і препаратора¹⁰¹. Одночасно пропонувалося допустити І.-Ю. Шпитковського до викладання цих допоміжних історичних дисциплін студентам III і IV курсу¹⁰². Це не лише повинно було підняти статус самої структурної одиниці та її керівника, але й збільшити оплату праці І.-Ю. Шпитковському. Можливо саме через незадовільне матеріальне становище – йому доводилося утримувати немалу сім'ю за зарплатню старшого лаборанта – весною 1952 р. він навіть хотів звертатися у міський відділ освіти з проханням знайти йому вакантну посаду вчителя німецької мови чи географії¹⁰³. Наказом ректора № 717 від 22 вересня 1952 р. офіційно створено катедральний Музей сфрагістики й нумізматики, під який виділялися дві кімнати (№ 140–141, колишнє приміщення катедри історії нового часу та країн Сходу), а І.-Ю. Шпитковського призначили його завідувачем, хоч й з оплатою за ставкою і в рахунок штатної одиниці старшого лаборанта катедри¹⁰⁴. Фактично це означало, що йому і надалі крім обов'язків керівника Музею, довелося виконувати й катедральну роботу. Що було саме так, засвідчує

⁹⁹ Наказ від 12 квітня 1951 р. № 164. Спр. 23, арк. 22.

¹⁰⁰ Макарчук С. Львівський державний університет імені Івана Франка (1939–1941) / Степан Макарчук // ENCYCLOPEDIA. Т. I. С. 86.

¹⁰¹ Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 62, 67.

¹⁰² Там само. Арк. 62, 64, 65.

¹⁰³ ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 9, арк. 12–13.

¹⁰⁴ Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 69. ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 27, арк. 1–4.

підготований в січні 1953 р. звіт І.-Ю. Шпитковського¹⁰⁵. Значну частину часу він витратив, щоб перемістити і розташувати книжки, інше обладнання до нового приміщення катедри історії стародавнього світу і середніх віків, впорядкувати катедральний архів і бібліотеку (майже три тисячі книг за предметним і алфавітним принципом, до однієї тисячі іншомовних журналів і періодики), укласти покажчик до видань джерел з історії Польщі тощо. Водночас І.-Ю. Шпитковський організував Музей і його експозиції: звільнено від зайвих речей виділені кімнати і перенесено сюди необхідне обладнання (дев'ять габльот з печатками і шафу з палеографічними таблицями, трьохсоткілограмовий сейф), закуплено два демонстраційні стенди, вісім столів, 30 крісел, великий письмовий стіл, три бібліотечні шафи, лампу, укладено підручну бібліотеку, в якій було 200 (за іншими відомостями – 300) томів. Стіни приміщень прикрашено портретами відомих учених, історичними картами, репродукціями з зображеннями печаток і давніх документів. В експериментальній майстерні АН УРСР при вул. Ткацькій, 9–11 замовлено шість додаткових габльотів, ескізи яких підготував сам вчений. Вони повинні були мати відкритий застелений верх і надаватися до музейного експонування.

Від кінця вересня 1952 р. І.-Ю. Шпитковський взявся впорядковувати сфрагістичну колекцію. Оскільки під час перенесення габльот і шаф було порушено топографічний порядок печаток, довелося загально очистити і впорядкувати майже 500 печаток, розподілити їх за окремими типами і родами, щоб швидше використати в навчальному процесі¹⁰⁶. В жовтні – на початку грудня інвентаризовано та описано ще 520 печаток, відкладено 54 дефектні або ж важкі для прочитання примірники¹⁰⁷. Продовжилася ця робота навесні. На квітень 1953 р. загальне число інвентаризованих печаток зросло до 3750 одиниць. Зі звіту дізнаємося також, що додатково зібрано майже десяток фотографій професорів і студентів Львівського університету австрійського і польського часу як матеріал для історії вишу¹⁰⁸. Вони стали частиною більшої музейної збірки фотографій і гравюр до історії Університету, історії Львова та інших сусідніх міст.

Попри значну пророблену роботу вказувалося і на труднощі, з якими довелося зустрітися при організації Музею. Бракувало вкрай необхідних в роботі інструментів – луп, лінійок, аптекарської ваги, спеціальних дзеркал та інших приладів для вимірювання, відчитування й опису легенд печаток, епідіаскопу. Через нестачу в університеті відповідних коштів, не всі роботи були виконані вчасно. І.-Ю. Шпитковський з характерною для себе скрупульозністю порахував число своїх візитів до різних господарських і технічних служб. Лише в справі заміни замків до дверей і виготовлення ключів до них, ремонту старих габльот

¹⁰⁵ ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 27, арк. 1–4

¹⁰⁶ Там само. Арк. 23в.

¹⁰⁷ Там само. Арк. 3.

¹⁰⁸ Там само. Арк. 4.

Йому довелося здійснити 50 (!) візитів до коменданта, подолавши 5000 (50x100) сходинок¹⁰⁹. При чому 90% тих візитів були безрезультатні. Були й інші причини, що ускладнювали роботу Музею. Зокрема, одна з його кімнат, де стояли музейні шафи без замків, використовувалася як навчальна аудиторія, тут же відбувалися засідання студентських гуртків і профспілкової організації, а студенти інколи самовільно “наводили лад” з експонатами. Музейний інвентар часто-густо використовувався не за призначенням, позичався і не повертався на місце та ін. У квітні 1953 р. І.-Ю. Шпитковський клопотав збільшити штат Музею на дві одиниці – канцеляриста, що мав допомогти в укладанні карткового каталогу колекцій, і художника, покликаного замальовувати найважливіші пам’ятки і реконструювати дефектні примірники¹¹⁰, однак позитивної відповіді не отримав.

Можна стверджувати, що наприкінці 1952 р. Музей сфрагістики і нумізматики запрацював як самостійна науково-навчальна одиниця, експозиційний і довідковий центр для всіх тих наукових працівників і студентів, хто цікавився допоміжними історичними дисциплінами. Принаймні від 1954 р. (саме з того часу велася “Книга відвідувачів Музею сфрагістики й нумізматики ЛДУ”, яка зараз зберігається в кабінеті спеціальних історичних дисциплін) проводили регулярні екскурсії для абітурієнтів, викладачів і студентів Університету, працівників наукових навчальних установ міста та області, гостей з багатьох куточків України і СРСР, закордонних відвідувачів. У 1950-х рр. роботу Музею популяризувано в декількох газетних матеріалах – університетській газеті “За радянську науку”¹¹¹, обласних “Вільній Україні” і “Львовской правде”¹¹². Ці публікації, відгуки з “Книги відвідувачів”, фотографії дозволяють реконструювати музейну експозицію тих років. Її основу складали сфрагістичні пам’ятки, які експонувалися під склом у відкритих габльотах в центрі кімнати та попід стінами. Печатки було поділено на окремі групи (західноєвропейські, Львова та інших міст Галичини, університетські і козацькі сфрагіси тощо), вміщено у картонні коробочки довільної форми або ж на картонних підставках. Печатки супроводжувалися відповідними підписами. На стінах в рамках висіли репродукції документів, печаток. Уздовж стін стояли книжкові шафи зі спеціальною літературою, а на них розміщено окремі предмети (скульптури, гіпсові відливи), які, ймовірно, походили з колишньої збірки катедри історії мистецтва, що функціонувала в міжвоєнний період¹¹³.

Порівняно слабо було представлено нумізматичну частину. Колекція, як вже згадано, і надалі містилася в бібліотеці, а тому експонувалися лише монети, отримані в дар Музею, або ж ті, які походили з особистої збірки І.-Ю. Шпит-

¹⁰⁹ ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 27, арк. 3зв.

¹¹⁰ Там само. Арк. 7зв.

¹¹¹ Шпитковський І. В. Музей сфрагістики і нумізматики / І. В. Шпитковський // За радянську науку. – № 28 (329). – Субота, 14 грудня 1957 р. – С. 4

¹¹² Цікаві експонати // Вільна Україна. – 1958. – 3 серпня (неділя). – № 181 (4563). – С. 4; Муратов А. Унікальний музей / А. Муратов // Львовская правда. – 1958. – 20 августа. – С. 3.

¹¹³ Окремі предмети з цієї збірки наприкінці 1990-х рр. передано до Музею історії університету.

ковського. Відомо, що в експозиції репрезентовано паперові грошові знаки (200 купюр) 1917–1923 рр., більшість з яких, найімовірніше, те ж були отримані як безкоштовний подарунок¹¹⁴. Окрему, геральдичну частину виставки складала колекція описів і зображень гербів, яка, якщо вірити відгукам відвідувачів, була “гордістю Львівського університету”¹¹⁵. Йшлося, напевно, про репродукції з наукової і популярної літератури, адже як в 1959 р. згадував І.-Ю. Шпитковський, “геральдика фактично відсутня, до геральдики збирається лише література”¹¹⁶. Екскурсії поєднувалися з цікавими розповідями про історію університетських збірок та окремих експонатів. Огляд пам’яток супроводжувався наголосом на значенні у роботі історика допоміжних історичних дисциплін, які І.-Ю. Шпитковський порівнював з фундаментом і матеріалом, з якого будують будинок¹¹⁷. Час від часу приміщення Музею ставало лекторієм і для студентів істориків, які слухали курси І. Шпитковського з нумізматики, сфрагістики й геральдики у 1952–1959 рр., і для наукових й музейних працівників міста, які цікавилися допоміжними історичними дисциплінами¹¹⁸.

Унікальність Музею була не лише в європейського рівня колекціях, яких не мали не лише інші університети СРСР, але й багато історичних музеїв, але й в постаті його керівника – єдиного, як зауважувалося в документах, на той час серйозного фахівця з низки допоміжних історичних дисциплін¹¹⁹, людини широкої ерудиції, доброго знавця музейної справи. Саме це дозволяло не лише фахово вибудувати саму експозицію, але й надавати відповідні коментарі до неї, провадити консультації. До І.-Ю. Шпитковського зверталися за допомогою в атрибуції окремих пам’яток, рецензуванні наукових статей з нумізматики тощо¹²⁰. В листопаді 1952 р. Музей отримав, як дар від проф. Михайла Рудницького, скарб монет з с. Підгайці Бережанського району Тернопільської області (227 срібних литовських півгрошів початку XVI ст. та один львівський півгріш останніх років його карбування)¹²¹. В листопаді 1954 р. аспірант Моторний передав до музею матрицю печатки ставропігійської книгарні; в липні 1956 р. студент

¹¹⁴ Дивись згадку про це: Цікаві експонати // Вільна Україна. – 1958. – 3 серпня (неділя). – № 181 (4563). – С. 4 та на сторінках “Книги відвідувачів Музею сфрагістики й нумізматики ЛДУ”.

¹¹⁵ Книга відвідувачів Музею сфрагістики й нумізматики ЛДУ. – С. 26.

¹¹⁶ *Целуйко О. П.* Народа у відділі історії України... – С. 508.

¹¹⁷ Книга відвідувачів Музею сфрагістики й нумізматики ЛДУ. – С. 20.

¹¹⁸ Там само. – С. 17.

¹¹⁹ Див., наприклад доповідну записку декана історичного факультету І. Донця. ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 24, арк. 2.

¹²⁰ Див. рецензію на статтю І. К. Свешнікова “Монети Львівського карбування XVII ст. в збірці музею” (ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 39, арк. 1–8), на статтю І. Заяця “Монети Львівського карбування XIV–XV ст. в збірці Львівського державного історичного музею” (Там само. Спр. 38, арк. 11–12), лист І. Крип’якевича з проханням провести атрибуцію медалі (Там само. Спр. 78, арк. 1) та відповідь на нього І. Шпитковського (Там само. Спр. 60, арк. 1–2).

¹²¹ Там само. Спр. 27, арк. 6; *Зварич В. В.* Монетні скарби західноукраїнських земель як історичне джерело / В. В. Зварич // Вісник Львівського ордена Леніна державного університету ім. Івана Франка. Серія історична. – Вип. 8: Питання історії СРСР та УРСР. – Львів, 1972. – С. 155.

Анатолій Колісниченко колекцію паперових грошей¹²². Додатково музейна збірка поповнилася 15 срібними монетами зі скарбу, викопаного в с. Тулиголове Комарнівського (тепер – Городоцького) району Львівської області, пергаментним дипломом доктора права Львівського університету від 1898 р., іншими цінними експонатами.

Зауважмо, що Музей тримався здебільшого на ентузіязмі його завідувача, деяких інших працівників і студентів факультету. Однак, поважний вік І.-Ю. Шпитковського, необхідність надати Музеєві чіткішого юридичного статусу змушувала деканат знову підняти перед керівництвом Університету і Міністерством вищої освіти питання збільшити штатне число працівників інституції й виділити її як окрему наукову і навчальну одиницю. Чергову спробу здійснено в травні 1957 р., коли відповідну доповідну записку на ім'я ректора Є. Лазаренка підготував декан історичного факультету Іван Донець. У документі, рукописна копія якого збереглася в матеріалах І.-Ю. Шпитковського¹²³, наголошувалося на науковій вартості нумізматичної і сфрагістичної колекцій, культурна цінність яких надавала Музеєві (у документі, щоправда, він фігурує як Кабінет) значення скарбниці культури. Вказувалося також на унікальності існування подібного закладу в радянських університетах, містилося прохання збільшити оплату праці завідувачеві як “єдиному у Львові крупному ерудиту” з нумізматики, сфрагістики і геральдики до 1800 крб. місячно та негайно розглянути питання про виділення двох додаткових ставок – старшого лаборанта і лаборанта. Потреба в нових працівниках пояснювалася і крайньою необхідністю підготовки нових кадрів, які б змінили І.-Ю. Шпитковського після його відходу з роботи, і пришвидшення темпів упорядкування, каталогізування і вивчення збірок. І ця спроба була невдала, а проблему чіткіше окреслити юридичний статус Музею і його керівника знову відклали до кращих часів. Основну роботу і надалі доводилося вести І.-Ю. Шпитковському, якому, за його твердженням, допомагали дружина, донька і зять¹²⁴. Власне у спогадах деяких студентів І.-Ю. Шпитковський так і запам'ятався у компанії своєї дружини, яка приводила і відводила його з роботи. Наприкінці 1950-х рр., можемо припустити, наростало й взаємне незадоволення між керівництвом факультету та І.-Ю. Шпитковським, відголоски якого помітні у виступі вченого на нараді в Інституті суспільних наук у 1959 р.¹²⁵

¹²² Книга відвідувачів Музею сфрагістики й нумізматики ЛДУ. – С. 9.

¹²³ ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 24, арк.1–2.

¹²⁴ Целуйко О. П. Народа у відділі історії України... – С. 508

¹²⁵ “...уваги нам не приділяють і допомоги належної не надають, ми навіть лупи дістати не можемо. Я там [в Музеї – О. Ц.] працював цілою родиною з зятем і дочкою, а мені закинули, що я мало працюю. А ще в Австрії говорили, що хто мало працює і хто багато працює, – повинен бути покараний”. Див.: Целуйко О. П. Народа у відділі історії України... – С. 508.

Роботу в Музеї І.-Ю. Шпитковський поєднував з педагогічною діяльністю. В 1952/53–1957/1959 навчальних роках був залучений до проведення занять зі сфрагістики, нумізматики і геральдики для тих груп студентів (як правило, до 10–11 чоловік) третього і четвертого курсів денної форми навчання, які спеціалізувалися на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків (див. таблицю 2). Додамо, що І.-Ю. Шпитковського допустили викладати попри те, що він не мав радянських наукового ступеня чи вченого звання.

Таблиця 2. Лекційні курси, які читав І.-Ю. Шпитковський студентам історичного факультету

Навчальний рік	Предмети, які читалися	Обсяг (у годинах)
1952/1953	Нумізматика IV курс Сфрагістика III курс Сфрагістика IV курс Геральдика III курс Геральдика IV курс	39 год. 35 год. 37 год. 35 год. 39 год.
1953/1954	Геральдика Нумізматика Сфрагістика	Загалом – 180 год.
1954/1955	Геральдика Нумізматика Сфрагістика	Загалом – 112 год.
1955/1956	Геральдика IV курс Нумізматика IV курс Сфрагістика IV курс	Загалом – 60 год.
1956/1957	Сфрагістика III курс Нумізматика IV курс	Загалом – 120 год.
1957/1958	Дисципліни, які читалися, не встановлено	Кількість годин не встановлено
1958/1959	Нумізматика III курс	Загалом – 32 год.

І.-Ю. Шпитковський мав в короткий термін підготувати тексти лекцій з цих дисциплін, які, разом з іншим допоміжним навчальним матеріалом, збереглися в особовому фонді вченого. Аналіз навчально-методичної документації дозволяє вибудувати схему, за якою йшли виклади. Починалися вони теоретичною частиною, в якій з'ясувалися основні поняття і термінологічний апарат, а далі викладався основний курс матеріалу. За теоретичною частиною йшли практичні вправи, покликані сформуванню в студентів навички і вміння працювати з геральдичним, сфрагістичним і нумізматичним матеріалом. Окремо передбачалося відвідувати музеї міста (в тому числі ввіреного І.-Ю. Шпитковському Музею, в якому була підібрана необхідна література і колекції гербового ілюстративного матеріалу, печаток й монет) та оглядати відповідні

збірки. Відмітною характеристикою цих лекцій, попри те, що читалися вони для студентів спеціалізації катедри історії стародавнього світу та середніх віків, була також обов'язкова присутність українського контексту, українського матеріалу. На жаль, до наших днів не збереглося спогадів студентів, які ходили на лекції І.-Ю. Шпитковського. Журнал відвідування занять з нумізматики засвідчує, що особливою популярністю в студентського загалу вони не користувалися: інколи на заняття з'являлось двоє чоловік, на деяких була відсутня ціла група, в інших випадках явка була посередньою¹²⁶. Пояснити цей факт можемо відсутністю в студентів особливого інтересу до нумізматики, залученням до громадської чи партійно-комсомольської роботи тощо. Та й зі спогадів випускників 1950-х рр. (наприклад, С. Макарчука¹²⁷) знаємо, що більшою повагою та інтересом у студентського загалу користувалися викладачі дещо молодшого покоління, такі як Дмитро Похилевич, Маркіян Смішко чи Іван Вейцківський, яким тоді було ледве за п'ятдесят. На їхньому тлі тихий сімдесятирічний І.-Ю. Шпитковський (на початок викладів йому було 72, а в 1959 р. – 79 років), який погано бачив, розмовляв українською мовою з галицькими діалектизмами, сидів в себе в Музеї і був далекий від факультетського життя, виглядав як релікт старого дорадянського минулого. Свою любов до історії і музейництва він, очевидно, краще передавав в стінах своїх експозиційних і фондкових кімнат. Через Музей нумізматики і сфрагістики пройшли сотні вдячних відвідувачів: студентів денної та заочної форми навчання, колеги-викладачі, працівники інших наукових, освітніх і музейних установ, історики-аматори тощо. Через особисте спілкування свої перші уроки з сфрагістики і геральдики отримав і знаний дослідник печаток Віталій Гавриленко¹²⁸. На жаль, лише у планах залишилася організація студентського нумізматичного гуртка, члени якого повинні були не лише докластися до покращення роботи Музею, але й використовувати його матеріали, готуючи наукові праці¹²⁹.

У 1940–1950-х рр. І.-Ю. Шпитковський практично не публікувався. Крім двох коротких заміток в університетській газеті¹³⁰, світ не побачила жодна більш-менш значима робота дослідника. Неопублікованими залишилися розвідки з історії створення і фондів бібліотек Народного Дому (*“Опис складу рукописного фонду “Бібліотеки Народного Дому” на основі історії фондоутворювача з аналізом загальноісторичного процесу та економічно-*

¹²⁶ Див., наприклад: ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 20, арк. 1; спр. 48, арк. 10–11.

¹²⁷ Макарчук С. Побачене, почуте, пережите. Мемуарні мініатюри / Степан Макарчук. – Київ: Аттіка, 2015. – С. 94–101.

¹²⁸ Гречило А. Наукова діяльність Віталія Гавриленка на ниві сфрагістики / Андрій Гречило // Гавриленко В. Шлях до сфрагістики. – Київ: Львів, 2014. – С. 6.

¹²⁹ ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 26, арк. 4 зв.

¹³⁰ Шпитковський І. В. Музей сфрагістики і нумізматики; *Його ж.* Мої зустрічі з Франком / І. Шпитковський // За радянську науку. – Субота, 9 червня 1956. – № 16 (282). – С. 2. Окремі спогади І.-Ю. Шпитковського про І. Франка див.: ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 42.

політичних умов того часу”) і Наукового Товариства імені Шевченка (“*Опис рукописних збірок Бібліотеки НТШ на тлі історії заснування цього товариства*”), які підготував автор ще за часів роботи в Бібліотеці Академії Наук УРСР у Львові¹³¹. Такою ж була доля й більшої праці дослідника – бібліографії до історії Гайдамаччини і Коліївщини. Її кілька разів обговорювали на засіданнях катедри історії стародавнього світу і середніх віків, Вченої ради історичного факультету та видавничої ради ЛДУ ім. Івана Франка¹³², навіть рекомендували надрукувати працю хоч б на ротапінті, однак далі рішення справа не пішла.

Нові зміни в роботі Музею прийшли в 1959 р. і були пов’язані з загальним зростанням зацікавлення проблемами спеціальних / допоміжних історичних дисциплін в Україні¹³³. У травні 1958 р. під час наукової сесії з питань розвитку гуманітарних наук в республіці стан, в якому перебували окремі з них, директор Інституту історії АН УРСР Олександр Касименко визнав “повним занепадом”¹³⁴. Схожа оцінка прозвучала і з вуст професора Львівського університету Д. Похилевича, а ухвалені рекомендації з подальшого розвитку історичної науки в Україні вказували на необхідність створити відповідний відділ в Інституті історії АН УРСР і пропонували звернути увагу при підготові кадрів через аспірантуру на “глибоке вивчення спеціального предмета, допоміжних історичних дисциплін та іноземних мов”¹³⁵. Критичні оцінки пролунали й на республіканській нараді працівників державних і партійних архівів УРСР 19–21 червня 1958 р., присвяченій 40-річчю радянського архівного будівництва. В ухваленій на ній відозві до архівістів УРСР наголошувалося на необхідності наукової розробки архівознавства, історії установ і допоміжних історичних

¹³¹ Там само. Спр. 31, арк. 11. Останню розвідку опублікував О. Купчинський як додаток до біографічної розвідки лише у наші дні: *Купчинський О. Іван-Юліян Шпитковський*. С. 466–479 (“Опис складу рукописного фонду Наукового товариства ім. Шевченка в бібліотеці філіалу Академії наук у Львові”).

¹³² ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 87, арк. 1–3, спр. 88, арк. 1, спр. 89, арк. 1, спр. 90, арк. 1

¹³³ Загальну характеристику розвитку згаданих дисциплін в СРСР див., наприклад, в роботах: *Кондратьев В. А., Новосельский А. А.* О развитии вспомогательных исторических дисциплин / В. А. Кондратьев, А. А. Новосельский // Вопросы архивоведения (далі – ВА). – 1962. – № 4. – С. 21–33; *Черепнин Л. В.* Развитие вспомогательных исторических дисциплин за пятьдесят лет / Л. В. Черепнин // Советские архивы. – 1967. – № 5. – С. 130–137; *Введенский А. А.* Вспомогательные исторические науки в работе архивистов / А. А. Введенский // ВА. – 1962. – № 2. – С. 28–31. Сучасний погляд на цю проблему дивись, наприклад: *Ищенко Я. О.* Геральдика в Україні: історіографія проблеми (60-ті – 90-ті рр. ХХ ст.) / Я. О. Іщенко // УІЖ. – 2002. – № 3. – С. 62–64.

¹³⁴ *Костриця Н. Ю., Лола О. П.* Наукова сесія з питань розвитку гуманітарних наук в Українській РСР / Н. Ю. Костриця, О. П. Лола // УІЖ. – 1958. – № 5. – С. 222. Про “запущений стан”, в якому перебувають допоміжні історичні дисципліни, вказувалося і в редакційній статті першого номеру “Українського історичного журналу”. Див.: Від редакційної колегії // УІЖ. – 1957. – № 1. – С. 8.

¹³⁵ *Костриця Н. Ю., Лола О. П.* Наукова сесія з питань розвитку гуманітарних наук... – С. 223, 226.

дисциплін¹³⁶. Нарада “Про стан і завдання розвитку допоміжних історичних дисциплін” за участю академіка І. Крип’якевича, науковців, архівістів і музейників Львова відбулася в січні 1959 р. в стінах Інституту суспільних наук АН УРСР¹³⁷. Її ухвала містила заклик до керівництва Львівського університету відкрити катедру або ж, на початках, кабінет допоміжних дисциплін.

Невідомо, чи допомогла саме ця резолюція, а чи в дію вступили інші чинники, зокрема численні клопотання факультету та Університету, однак на початку 1959 р. (ймовірно, в березні) Міністерство вищої освіти УРСР затвердило Університетові нову штатну посаду на факультеті – завідувача кабінету, що юридично формалізувало існування кафедрального Музею сфрагістики і нумізматики як загально факультетської структури – кабінету допоміжних історичних дисциплін. Його завідувачем з окладом 1200 крб. пропонувалося затвердити І.-Ю. Шпитковського, та офіційне призначення затягнулося майже на два місяці. Лише 11 травня 1959 р. наказом ректора він був переведений з посади старшого лаборанта кафедри на посаду завідувача кабінету з окладом 1100 крб.¹³⁸ Попри це, не вирішено інших, не менш важливих питань, зокрема не виділено додаткових штатних одиниць – допоміжних працівників. Уся робота знову покладалася на І.-Ю. Шпитковського, якому в 1959 р. виповнилося 79(!) років, і який, попри все, вже фізично не міг би дати ради з новими поставленими завданнями. Ще наприкінці 1930-х рр. він практично не бачив на одне око¹³⁹, а пізніше ситуація лише погіршувалася. Наприкінці 1958 р. (30 грудня) він попросив звільнити його від участі в Комісії з обліку нумізматичної колекції, створеної наказом ректора № 772 від 21 жовтня того ж року, бо мав проблеми з зором і хворів на органи дихання¹⁴⁰. Необхідно було знайти заміну І.-Ю. Шпитковському, однак пошуки наступника розтягнулися майже на рік. Призначити керівником кабінету випадкову людину з огляду на матеріальну і культурну цінність колекцій було неможливо. Фахівців рівня І.-Ю. Шпитковського у Львові просто не було. До того ж претендент повинен був відповідати цілій низці інших вимог, зокрема добре володіти класичними і новочасними мовами, що ще більше утруднювало пошук. Врешті-решт обрали вже немолодого старшого лаборанта кафедри історії УРСР Володимира Зварича.

Володимир Васильович Зварич (1919–1998) прожив цікаве, хоч доволі важке життя, якого напевно не побажав би нікому. Народився він на Тернопільщині в селянській родині¹⁴¹. В 1938 р. завершив Тернопільську гімназію і поїхав на

¹³⁶ До всіх архівістів Української РСР // НІБ АУ. – 1958. – № 3. – С. 53.

¹³⁷ Див. про неї: *Целуйко О. П.* Нарада у відділі історії України. – С. 469–517.

¹³⁸ Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 157–159.

¹³⁹ ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 7, арк. 5; спр. 165, арк. 8.

¹⁴⁰ Там само. Спр. 28, арк. 1.

¹⁴¹ Біографічні дані про В.В.Зварича почерпнуто з: *Шуст Р.* Слово про вчителя / Роман Шуст // Археологічні дослідження Львівського університету (далі – АДЛУ) / Голов. ред. О. Ситник. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка,

навчання до Львівської богословської академії. Прихід більшовицької влади в 1939 р. змусив юнака покинути студії і податися в рідні місця, де він розпочав педагогічну діяльність. Прихід німців призвів до ще більших потрясінь. Улітку 1942 р. його заарештовано і кинуте до в'язниці, а потім – до концентраційних таборів в Україні, Польщі і Чехії. Звільнений американським військом у травні 1945 р. він повертається в Україну, де йому доводиться декілька місяців відбути в фільтраційному таборі в Хирові (містечко на Львівщині). В жовтні 1945 р. В. Зварич приїхав до Львова і вступив на історичний факультет університету. Навчання давалося вже немолодому студентові важче, ніж його молодшим колегам, однак вчився він лише на “відмінно” і “добре”. До того ж він, крім усього, був змушений дбати про кусень хліба не лише для себе, але й сім’ї¹⁴². У травні-червні 1950 р. В. Зварич успішно здав державні іспити, захистив дипломну роботу (“Взаємовідносини і взаємозв’язки Київської Русі і Польщі в X–XI ст.”) та отримав диплом з кваліфікацією “історик”¹⁴³.

Він почав шукати роботу ще навесні 1950 р. У квітні на адресу Львівського університету надійшов лист від заступника уповноваженого Президії АН УРСР у Львові кандидата біологічних наук В. Г. Хржановського. Вчений просив скерувати двох випускників історичного (в листі помилково – філологічного) факультету – Володимира Васильовича Зварича і Андрія Івановича Пашука на роботу до Львівського етнографічного музею, що входив до системи установ Академії наук. Це прохання підтримав, якщо вірити резолюції, проректор з навчальної роботи А. Брагінець; запис скерувати на роботу до Етнографічного музею міститься і в записці В. Зварича¹⁴⁴. Однак, з незаних нам причин, жоден зі згаданих в листі випускників не почав працювати в музеї: А. Пашук поїхав на курси підготовки викладачів суспільних наук при Київському університеті імені Тараса Шевченка (1950–1951 рр.), В. Зварич отримав працю в Науковій бібліотеці Львівського університету. Там у 1950–1954 рр. він працював старшим бібліографом відділу комплектування, короткий час, навіть, виконував обов’язки його завідувача¹⁴⁵. Можливо, у випадку з Володимиром Васильовичем, цьому посприяв його викладач з катедри історії СРСР Олександр

2005. – Вип. 8. – С. 405–407; *Його ж.* Зварич Володимир / Роман Шуст // Енциклопедія Львова. – Т. 2 / За ред. А. Козицького. – Львів: “Літопис”, 2008. – С. 443–444; *Його ж.* Зварич Володимир Васильович / Р. Шуст // Encyklopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. I: А–К. – С. 529, особових справ з Архіву Львівського університету.

¹⁴² Його дружина – Килина Христинич була студенткою філологічного факультету Львівського університету. За її спогадами, стипендія на той час складала мізерні 200 крб. (у 1949 р. – 350 крб.) Через різні обставини не доводилося сподіватися на допомогу батьків і рідних. В. Зварич був змушений влаштуватися на підробіток до Астрономічної обсерваторії університету. Див.: *Зварич К.* Перед очима душі. Спогади [в друці]; Архів ЛНУ, ф. Р. 119, спр. 426 Ос/с, арк. 26.

¹⁴³ Там само. Арк. 35, 37.

¹⁴⁴ Там само. Арк. 32.

¹⁴⁵ Там само. Оп. 2/ос, спр. 9403, арк. 6, 8, 12.

Гнатівич Цибко (1906–1976), котрого саме у 1950 р. призначили директором університетської бібліотеки¹⁴⁶. Спільні паралелі в їхніх біографіях зможемо простежити і надалі. Так, коли в 1954 р. О. Цибка призначали проректором заочного навчання Львівського університету, Володимир Васильович став старшим методистом відділу¹⁴⁷. Від цього ж року В. Зварич одночасно працював як викладач, а потім старший викладач погодинник на кафедрі історії СРСР¹⁴⁸. У серпні 1957 р. О. Цибка було призначено завідувачем відновленої кафедри історії УРСР¹⁴⁹, декілька місяців раніше (принаймні, з березня того ж року¹⁵⁰) лаборантом цієї кафедри став В. Зварич, хоч і надалі працював викладачем погодинником на іншій кафедрі¹⁵¹. Новим щаблем у його кар'єрі стало призначення завідувачем кабінету допоміжних історичних дисциплін. Цьому прислужилося низка обставин. По-перше, Володимир Васильович володів латиною, без якої опрацьовувати колекцію нумізматичної антики чи середньовічної сфрагістики було не можливо¹⁵². По-друге, на відміну від багатьох інших, Володимир Васильович добре знав польську і німецьку мови, що дозволяло йому оперувати необхідною нумізматичною літературою.

Наказом № 1042 від 1 жовтня 1960 р. І.-Ю. Шпитковського звільнено, а В. Зварича призначено завідувачем кабінету¹⁵³. Відповідний запис про це І.-Ю. Шпитковський залишив й у Книзі відвідувачів: “В зв’язку з переходом на пенсію жертвую цю книгу, придбану мною і пущену в дію, Музеєві на спомин моєї майже 10-літньої праці в ньому, виконаної за сердечним усиллям піднести вартість і значіння Музею до достоїнности та його висоти, користуючись при цьому своєю довголітньою практикою як основник і директор україн.[ських] Музеїв в Коломиї і Перемишлі. Іван Володиславович Шпитковський, доктор іст.[оричних] наук поль.[ської] атестації на Львів.[ському] Держ.[авному] Ун-ті з 1936 р., та дійсний член Наук.[ового] Т-ва ім. Шевченка”.

Перше важливе завдання, яке довелося вирішувати його наступникові, було перевезти нумізматичну колекцію з Наукової бібліотеки до головного корпусу. На необхідності цього наголошувалося від початку 1950-х рр. Черговий наказ ректора в цій справі видано в лютому 1960 р. Він зобов’язував директора бібліотеки Анну Резнікову передати на баланс новоствореного кабінету збірку монет і медалей разом з великим сейфом, в якому вона, очевидно, зберігалася;

¹⁴⁶ Серкіз Я. Цибко Олександр Гнатівич / Я. Серкіз // Ювілейна книга. – С. 169; *Його ж.* Цибко Олександр Гнатівич / Я. Серкіз // *Encyklopedia*. – Т. II. – С. 632.

¹⁴⁷ У 1955 р. він коротко працював старшим лаборантом на кафедрі української літератури, однак з чим це було пов’язано нам встановити не вдалося. Архів ЛНУ, спр. 9403, арк. 13.

¹⁴⁸ Там само. Арк. 12, 14, 36.

¹⁴⁹ *Киричук Ю., Кондратюк К.* Кафедра новітньої історії України / Ю. Киричук, К. Кондратюк // Ювілейна книга. – С. 8.

¹⁵⁰ Архів ЛНУ, спр. 9403, арк. 36, 37.

¹⁵¹ Там само. Арк. 19, 21, 28, 36.

¹⁵² Цю мову він вивчав у гімназії та духовній семінарії.

¹⁵³ Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 2/Ос, спр. 139, арк. 171.

саме перевезення повинна була організувати адміністративно-господарська частина¹⁵⁴. Коли ж відбулося це перевезення – встановити важко. Зі спогадів, якими В. Зварич ділився зі своїми учнями, відомо, що одного дня машина привезла монети зі збірки і вивантажила їх в дворі, а сам Володимир Васильович носив їх наверх, до приміщення кабінету. Можна припустити, що відбулося це вже після його офіційного призначення на посаду, тобто після 1 жовтня 1960 р. У всякому випадку, якщо в березні 1960 р. відвідувачі кабінету писали про своє бажання побачити у майбутньому не лише печатки, але й монети, то в березні 1962 р. колекція монет і медалей уже була репрезентована в експозиції¹⁵⁵. Саме В. Зварич зрештою впорядкував і почав каталогізувати ці пам'ятки. Труднощі, які виникали при цьому, здебільшого пов'язані з необхідністю освоїти основи нумізматики та інших допоміжних історичних наук, які він до того не вивчав. У зв'язку з цим, над кабінетом призначили своєрідного куратора – Ярослава Павловича Кіся¹⁵⁶, який хоч і був однолітком В. Зварича, однак вже захистив кандидатську дисертацію і працював доцентом кафедри історії УРСР. Від кінця 1940-х рр. він читав для студентів палеографію з елементами дипломатики і хронології, в пізніше “Методику вивчення історичних джерел”, “Історичну географію УРСР”¹⁵⁷. Я. Кісь неодноразово виступав з доповідями і повідомленнями про значення окремих допоміжних історичних дисциплін у навчанні студентів, був одним з членів Організаційного бюро Теоретичного семінару в ЦДІА УРСР у м. Львові¹⁵⁸, що робило його постать в очах вишівського керівництва найпридатнішою для цієї місії. Такого роду кураторство над кабінетом Я. Кісь здійснював і в 1970-і рр., коли сам В. Зварич став знаним вченим-нумізматом.

Упорядкування нумізматичної збірки Університету на посаді завідувача кабінету допоміжних історичних дисциплін, яке В. Зварич поєднував з викладанням студентам-історикам курсів нумізматики і сфрагістики, спричинили до його нових наукових студій. Тут і виникли труднощі – в повоєнний час нумізматична наука не лише у Львові, але й в Україні занепала¹⁵⁹, подібною проблематикою займалися одиниці, здебільшого археологи, які вводили в обіг інформацію про віднайдені монети. Тому В. Зваричу, як і будь-якому молодому (звичайно, в науковому значенні) дослідникові, в нагоді став згаданий вище

---

¹⁵⁴ Наказ № 116 від 17 лютого 1960 р. ВР ЛННБ, ф. 266, спр. 162, арк. 1.

¹⁵⁵ Книга відвідувачів Музею сфрагістики й нумізматики ЛДУ. – С. 37, арк. II.

¹⁵⁶ Про це сигналізував в одному із своїх виступів сам В. В. Зварич: “Зараз ця колекція [монет – *О.Ц.*] продовжує знаходитися при Львівському [...] університеті [...] при кабінеті історичних допоміжних дисциплін, яким керує доцент Я. П. Кісь”. Див.: ЦДІА України, м. Львів, ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 102

¹⁵⁷ Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 2/Ос, спр. 10827, арк. 36, 51, 53, 88; *Кісь Я.* До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті. – С. 40.

¹⁵⁸ ЦДІА України, м. Львів, ф. Р-1, оп. 1, спр. 354, арк. 132–133; *Захарчишина П.* Наукова рада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін // НІБ АУ. – 1962. – № 2. – С. 51–53.

¹⁵⁹ *Чернов Є. І.* З історії української нумізматики (Грошова термінологія XVII–XVIII ст.) / Є. І. Чернов // УІЖ. – 1959. – № 1. – С. 100.

Теоретичний семінар при ЦДІА УРСР у м. Львові, що повноцінно запрацював від осені-зими 1961 р.¹⁶⁰ В. Зварич на одному з перших його засідань (19 грудня 1961 р.) виступив з коротким повідомленням про сфрагістичну колекцію Львівського університету¹⁶¹. На цьому ж семінарі в квітні 1963 р. проведено засідання, присвячене нумізматиці, на якому В. Зварич виголосив доповідь “Львівські нумізматичні колекції”¹⁶². Активну участь дослідник взяв і в засіданні теоретичного семінару 17 квітня 1964 р., коли обговорили навчальний посібник київських дослідників А. Введенського, В. Дядиченка, В. Стрельського, А. Руденко “Допоміжні історичні дисципліни”¹⁶³. На засіданні 25 березня 1966 р. В. Зварич виступив з багато в чому новаторською доповіддю “До питання про грошовий обіг у Галичині під пануванням Австро-Угорщини”¹⁶⁴. В 1960-х рр. з’являються перші наукові публікації вченого¹⁶⁵. З усього того судимо, що саме

¹⁶⁰ Дивись про нього: *Бездрабко В.* Семінар з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін ЦДІА України у Львові: науковий феномен / Валентина Бездрабко // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка: Зб. наук. праць. – Львів, 2008. – Вип. 1 (16). – С. 546–579; *Йі ж.* Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: [монографія] / Валентина Бездрабко. – Київ: “Четверта хвиля”, 2009. – С. 139–170.

¹⁶¹ Саме сфрагістиці це засідання семінару і було призначене. Див. про це детальніше: *Целуйко О. П.* В. В. Зварич та питання нумізматики в роботі теоретичного семінару з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін при Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові / Олександр Целуйко // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – Львів, 2015. – Вип. 16. – С. 24–39.

¹⁶² Звіт про нього див.: *П. З.* Семінари з питань джерелознавства і допоміжних історичних дисциплін // НІБ АУ. – 1963. – № 4. – С. 92–94. Короткий стенографічний текст виступу див.: ЦДІА України, м. Львів, ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 100–104.

¹⁶³ *Введенський А., Дядиченко В., Стрельський В.* Допоміжні історичні дисципліни. Короткий курс. – Київ, 1963. Критичні зауваження Я. Дашкевича щодо даного та інших підручників цих авторів див.: *Капраль М.* У майстерні історика: Ярослав Дашкевич як джерелознавець та дослідник спеціальних історичних дисциплін / Мирон Капраль // Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів: Літературна агенція “Піраміда”, 2011. – С. 16; Листування Ярослава Дашкевича та Івана Бутича (1960–1986). Упоряд. А. Фелонюк. – Львів, 2012 (Львівські історичні праці. Джерела. Вип. 3.). – С. 21, 95, 100. Окремі рецензії на цей посібник: *Пушкарьов Л. Н.* А. Введенський, В. Дядиченко, В. Стрельський. Допоміжні історичні дисципліни, Вид-во “Радянська школа”, К., 1963, 207 с. / Л. Н. Пушкарьов // УІЖ. – 1964. – № 4. – С. 147–148; *Проценко Л.* Короткий курс з спеціальних історичних дисциплін / Л. Проценко // НІБ АУ. – 1964. – № 4. – С. 53–57.

¹⁶⁴ ЦДІА України, м. Львів, ф. Р-1, оп. 1, спр. 482, арк. 55–56.

¹⁶⁵ *Зварич В. В.* Медалі Львівського університета / В. В. Зварич // Нумізматики и сфрагистика. – Киев: “Наукова думка”, 1965. – С. 155–161; *Його ж.* Монети як джерела історії / В. В. Зварич // 40-ва наук. конф., присвячена підсумкам науково-дослідної роботи університету за 1965 р. Тези доп. сусп., екон., іст., юрид., пед. науки / Львівський державний університет. – Львів, 1966. – С. 52; *Його ж.* До питання про грошовий обіг у Галичині під пануванням Австро-Угорщини // Історичні джерела та їх використання / Інститут історії Академії наук Української РСР; Архівне управління при Раді Міністрів Української РСР. Випуск другий / Редакційна колегія: І. Л. Бутич, І. П. Крип’якевич, Ф. П. Шевченко, А. М. Катренко (відповідальний секретар). – Київ: Наукова думка, 1966. – С. 203–214; *Його ж.* Роль нумізматичних кабінетів при вузах в історичній освіті студентів [Відгук на статтю М. Ф. Котляра “Стан і перспективи української нумізматики”] / В. В. Зварич // УІЖ. – 1966. – № 2. – С. 93–96.

початок-середина 1960-х рр. був часом, коли Володимир Васильович ретельно працював над нумізматичними студіями, почав формуватися як дослідник.

У 1967 р. кабінет допоміжних історичних дисциплін перетворено на Музей археології та нумізматики¹⁶⁶. До такої пертурбації могла призвести низка обставин. Викладання археології і пов'язаних з нею спецкурсів потребувало наочного матеріалу. Під час щорічних студентських археологічних практик накопичилася значна кількість артефактів. Значними були й фонди Інституту суспільних наук АН УРСР, який у 1963–1969 рр. приєднано до Львівського університету. Це створювало достатні умови для формування експозиції університетського археологічного музею, чим довелося зайнятися знаним пізніше археологом Ігореві Свешнікову і Ларисі Крушельницькій¹⁶⁷. Створення нового музею було покликано вирішити ще одну проблему – приміщення. Довший час кабінетові допоміжних історичних дисциплін, а перед тим – Музею сфрагістики й нумізматики, вимушено доводилося сусідувати з катедрою історії стародавнього світу і середніх віків. Це створювало додаткові труднощі в роботу вчених, про що в свій час не раз сигналізував І.-Ю. Шпитковський. Натомість, під новий Музей можна було випросити раніше не залучені для експозиції приміщення й одночасно перенести катедру. Збільшувався штат інституції – поряд з посадою завідувача Музею виділялася ставка старшого лаборанта. Врешті-решт, до створення Музею могло спричинитися проведення в листопаді 1967 р. у Львові всесоюзної археологічної конференції¹⁶⁸, або ж інші, менш знані нам обставини.

Не зовсім зрозуміло, яким саме на початковому етапі бачився перезаснований Музей керівництву факультету та Університету, повинен він був займатися лише археологією чи й допоміжними історичними дисциплінами. У всякому випадку, план роботи Музею на 1966–1967 рр. не передбачав ніяких заходів, які б стосувалися чи то нумізматичної, чи то сфрагістичної колекцій¹⁶⁹, а офіційний наказ ректора Миколи Максимовича про його створення від 25 лютого 1967 р. затверджував вузьку назву інституції – “музей археології”¹⁷⁰.

Створення експозицій нового музею проходило в 1966–1967 рр., урочисте відкриття відбулося в березні 1967 р.¹⁷¹ Очолив Музей В. Зварич, старшим

---

¹⁶⁶ Див. його історію в: *Погоральский Я.* Археологічний музей Львівського університету / Я. Погоральський // АДЛУ. – Львів, 2007. – Вип. 10. – С. 321–325.

¹⁶⁷ *Крушельницька Л.* Спогади зі студентського життя / Лариса Крушельницька // АДЛУ. – Вип. 8. – Львів, 2005. – С. 404.

¹⁶⁸ Архів Археологічного музею ЛНУ ім. Івана Франка (далі – Архів АМ ЛНУ). Звіт про роботу музею археології та нумізматики Львівського ордена Леніна державного університету ім. Ів. Франка за 1967–1971 рр. – С. 1.

¹⁶⁹ Архів АМ ЛНУ. План роботи Музею археології Львівського ордена Леніна державного університету ім. Ів. Франка на 1966/67 р. – С. 1.

¹⁷⁰ Архів АМ ЛНУ. Наказ ректора Львівського ордена Леніна державного університету ім. Ів. Франка № 100 від 25 лютого 1967 р.

¹⁷¹ Там само.

лаборантом став археолог Роман Михайлович Чайка (1943–2005). Одночасно з формуванням археологічної експозиції поновлено виставку монет і печаток, які розміщувалися у виготовлених раніше габльотах, а пізніше й на спеціальних настінних вітринах. Музей археології і нумізматики став однією з візитних карток Університету, куди, як засвідчує збережена книга відвідувань, приводили гостей вишу з усього СРСР й інших країн. Попри це, і надалі провадилася музейно-облікова і наукова діяльність, в музеї проходили практичні заняття з нумізматики.

У 1970-х рр. В. Зварич став одним з найвідоміших університетських істориків, чие ім'я було відоме завдяки багатотисячному виданню “Нумізматичного словника”. Першу коротку версію словника¹⁷², підготовану ще в 1966 р. спільно з доцентом кафедри політичної економії Романом Обухівським (1932–1984), прихильно зустріли фахівці¹⁷³. Однак, по справжньому популярними стали наступні видання. В 1972–1980 рр. “Нумізматичний словник” витримав шість видань, перше з яких (1972) побачило світ українською мовою, решта п'ять (1973, 1975, 1978, 1979, 1980 рр.) – російською. Тоді ж опубліковані цікаві розвідки вченого про історію монетного двору у Львові в середині XVII ст. і монетні скарби західноукраїнських земель¹⁷⁴. За цей час збірка Музею поповнилася артефактами з віднайдених і придбаних монетних скарбів: празькими грошами і львівськими й польськими півгрошами XIV–XV ст. з с. Спасів Сокальського району Львівської області, литовськими півгрошами та іншими монетами зі скарбу з с. Кам'яногірка Калинівського району Вінницької області, польськими, литовськими, пруськими, московськими та ін. срібними і мідними карбуваннями XV–XVII ст. з с. Вишнів Рогатинського району Івано-Франківської області, с. Тамановичі Мостиського району, с. Підгорне Жовківського (тоді – Нестеровського) району і с. Медвежа Дрогобицького району Львівської області. Особливо вартісним був скарб з 1387 монет, відкарбованих у Польщі і західноєвропейських країнах в XVII–XVIII ст., з с. Глиняни Золочівського району Львівської області, який Університет отримав в 1964 р. У 1966 р. виш придбав для нумізматичної колекції 55 монет XVII ст. зі знайденого в 1941 р. скарбу в с. Ясенів Бродівського району Львівської області¹⁷⁵.

У вересні 1971 р. В. Зварич перейшов на постійну роботу старшим викладачем кафедри історії СРСР, однак зв'язку з Музеєм не порвав, бо й надалі

¹⁷² Зварич В., Обухівський Р. Найважливіші нумізматичні терміни. Матеріали до лекцій з курсу нумізматики та політекономії для студентів університету. – Львів, 1966. – 126 с.

¹⁷³ Див. рецензію на це видання: Котляр М. Ф. // Архіви України. – 1967. – № 1. – С. 94–95.

¹⁷⁴ Зварич В. В. Монетні скарби західноукраїнських земель як історичне джерело / В. В. Зварич // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1972. – № 8. – С. 153–166; Його ж. З історії Львівського монетного двору в середині XVII ст. // Архіви України. – 1971. – № 2. – С. 13–21.

¹⁷⁵ Зварич В. В. Монетні скарби західноукраїнських земель як історичне джерело. – С. 153–166; Архів АМ ЛНУ. Звіт про роботу музею археології та нумізматики Львівського ордену Леніна державного університету ім. Ів. Франка за 1967–1971 р. – С. 3.

(аж до виходу на пенсію) відповідав за нумізматичну і сфрагістичну колекції. Робота самого Музею в цей час була пов'язана насамперед з археологією, оскільки його керівник Р. Чайка (очолив Музей в листопаді 1972 р.) був фаховим археологом, який присвятив своє життя дослідженню слов'янських і давньоруських пам'яток галицько-волинського регіону. Попри те, музей називався й надалі Музеєм археології та нумізматики, а від 1975 р. інколи вживалася й інша назва – Музей археології і допоміжних історичних дисциплін¹⁷⁶. Така невизначеність в іменуванні не повинна нас дивувати, адже спостерігалася вона й раніше. В 1976 р. в одному з документів, навіть, окремо фігурують Археологічний музей і Кабінет допоміжних історичних дисциплін¹⁷⁷. Відхід В. Зварича з Музею призвів й до певної управлінської колізії, необхідності чіткіше окреслити його підпорядкування як відповідального за нумізматичну і сфрагістичну колекції: виходячи з профілю діяльності керівництво над ним мала б здійснювати кафедра стародавнього світу і середньовіччя, де й викладалася археологія, однак сам В. Зварич був працівником іншої кафедри – історії СРСР. Розв'язати цю колізію не вдавалося аж до 1990-х рр.

Щоб активізувати експозиційну і наукову діяльність Музею, покращити ведення облікової документації в грудні 1974 р. створено музейну раду, до якої, крім В. Зварича і Р. Чайки (секретар ради), ввійшли проф. Я. Кісь (голова), проф. Юрій Гроссман, доценти Микола Крикун, Микола Пелещин, асистент Ігор Лісовий¹⁷⁸. Участь в її роботі одного разу взяв декан факультету доц. Володимир Чорній. В архіві Археологічного музею збереглося чотири протоколи засідання цієї ради від січня 1975 до січня 1976 рр. і план її роботи на 1976 р. Хоч створювалася вона, як зазначалося у звітах Музею, “з метою впорядкування і планомірного опрацювання нумізматичної колекції і пошкваллення наукової роботи в галузі допоміжних історичних дисциплін”, однак, як засвідчують протоколи засідань, не менше, якщо не більше уваги приділялося археологічному підрозділові. Рада намітила низку перспективних напрямків роботи Музею, значна частина з яких, щоправда, так і не була реалізована. Зокрема, не уклали повного провідника Музеєм, робота над яким велася починаючи від 1970–1972 рр. Початковий текст нібито підготували ще в першому кварталі 1973 р.¹⁷⁹, однак 1975 р. знову довелося почати його писати. Археологічну частину завершив М. Пелещин до осені того ж року, готувався ілюстративний матеріал (цим

---

¹⁷⁶ Див. наприклад: Архів АМ ЛНУ. План роботи музею археології та допоміжних історичних дисциплін на II семестр 1975 р. – С. 1.

¹⁷⁷ Архів АМ ЛНУ. План роботи музею археології та кабінету допоміжних історичних дисциплін на 1976 р. – С. 1.

¹⁷⁸ *Погоральський Я.* Археологічний музей Львівського університету. – С. 324. Архів АМ ЛНУ. Звіт про роботу Музею археології і нумізматики за 1974 р. – С. 3; Звіт про роботу Музею археології і допоміжних історичних дисциплін за 1975 р. – С. 1.

¹⁷⁹ Архів АМ ЛНУ. Звіт про роботу Музею археології і нумізматики за I квартал 1973 р. – С. 1.

займався Р. Чайка), розділ з нумізматики, сфрагістики і геральдики. Праця, однак, друком так і не вийшла. Ще одним нереалізованим проектом став випуск музейного наукового збірника з питань археології і допоміжних історичних дисциплін. Планувалося, що його обсяг складатиме 10–12 друкованих аркушів; деякі члени ради, навіть, пропонували видавати його російською мовою, щоб “розширити географію розповсюдження”¹⁸⁰. Рада відзначила деяке покращення стану облікової документації в Музеї, що критикували в попередні роки¹⁸¹, вказувалося, що В. Зварич і Р. Чайка підготували шаблони бланків нових наукових і інвентаризаційних карток. Крім усього, плани роботи музейної ради передбачали заслуховувати на її засіданнях навчальні програми курсів з палеографії і нумізматики, виступи В. Зварича про стан і потреби опрацювання нумізматичної та сфрагістичної колекцій. Щоб покращити навчальну роботу Музею, виникла думка організувати студентський науковий гурток з питань археології та допоміжних історичних дисциплін, обговорювалася можливість запровадити на факультеті відповідну спеціалізацію для студентів¹⁸². З незнаних причин музейна рада припинила існування, однак наприкінці 1976 р. підготовано проект наказу ректора М. Максимовича про створення постійної комісії кабінету (sic!) допоміжних історичних дисциплін у складі декана історичного факультету доц. Степана Макаруча, його заступника доц. Костянтина Кондратюка, В. Зварича, Р. Чайки і декількох інших університетських працівників з кола допоміжних служб і бухгалтерії. Головні завдання, які поклалися на цю комісію: періодично контролювати стан зберігання і наукового опрацювання фондів, затверджувати документацію, приймати, проводити наукову і матеріальну оцінку нових надходжень, розглядати і затверджувати експозиційні плани тощо. Передбачалося проводити заходи з охорони фондів кабінету – встановлювати пожежну та охоронну сигналізацію, придбати сейфи для зберігання особливо цінних експонатів і документів, встановити залізні двері з двома замками, ґрати на вікнах, замовити спеціальну печатку і пломбір для дверей і вітрин тощо.

Через відсутність відповідної документації важче реконструювати процес розвитку Музею в другій половині 1970–1980-х рр. Скупі відомості планів і звітів

¹⁸⁰ Архів АМ ЛНУ. Протокол № 4 засідання ради Музею археології і допоміжних історичних дисциплін від 15 жовтня 1975 р. – С. 1–2. Зберігся перелік запланованих до друку матеріалів, зокрема: *Кісь Я. П.* Походження мір слов’янських народів; *Лисовий І. О.* Епіграфічні написи північного Причорномор’я в античну епоху; *Гроссман Ю. М.* Хлібні міри в Руському і Белзькому воєводствах; *Крикун М. Г.* Демографічні джерела на Правобережній Україні в XVII–XVIII ст.

¹⁸¹ Архів АМ ЛНУ. Рішення Вченої ради історичного факультету від 28 травня 1975 р. – С. 1.

¹⁸² Архів АМ ЛНУ. Протокол № 5 засідання ради Музею археології і допоміжних історичних дисциплін від 23 жовтня 1976 р. – С. 3; Архів АМ ЛНУ. План роботи ради археологічного Музею на 1975 р. та кабінету допоміжних історичних дисциплін на 1975 р. – С. 1. Пропозиція про відкриття такої спеціалізації була висловлена ще раніше в довідці щодо результатів роботи Музею археології і нумізматики у 1972 р.: “бажано ввести при Музею спеціалізацію по археології та допоміжних історичних дисциплінах хоч би для невеликої групи студентів”. Чернетка довідки зберігається в Архіві АМ ЛНУ.

про його роботу, що дійшли до нас, більшою мірою стосуються археології, хоч побіжно, час від часу трапляються згадки й про опрацювання нумізматичної колекції на кшталт “*науково описати 300 монет різного часу*”, “*провести експертизу монет із дорог. [оцінних] металів*” тощо¹⁸³. Ухвали факультетської Вченої Ради, на якій розглядалася робота Музею, написані наче під копірку, де поряд з досягненнями, традиційно вказувалося на недоліки в роботі: недостатнє ознайомлення з експонатами Музею студентів, викладачів та учнів міста; повільну роботу з опису нумізматичної колекції та археологічної збірки; недостатнє висвітлення в пресі результатів роботи тощо. Штат Музею в цей час скоротився до однієї особи – його завідувача Р. Чайки, а постійні заклики до ректорату збільшити його на одну-дві одиниці (нові працівники, зокрема, повинні були б опрацювати нумізматичні і сфрагістичні колекції) залишилися без відгуку. Щоправда, виношувалася ідея надання “*археологічному музеєві і кабінетові допоміжних історичних дисциплін*” статусу “*лабораторії-кафедри*”¹⁸⁴, однак практичних кроків в цьому напрямку здійснено не було. В 1985 р. відновлено в дещо зміненому складі діяльність ради Музею археології¹⁸⁵, однак результати її роботи (якщо вони були) – нам не відомі.

У другій половині 1980-х – середині 1990-х рр. було проведено модернізацію Музею, однак нумізматичної і сфрагістичної експозицій вона практично не торкнулася. В 1987 р. пішов на пенсію їх багаторічний охоронець В. Зварич, а колекції були передані під опіку доц. Р. М. Шуста.

* * *

Нова сторінка в історії кабінету була вписана в середині 1990-х рр. У 1995 р. створено катедру давньої історії України та допоміжних історичних дисциплін (тепер – катедра давньої історії України та архівознавства); у 1996 р. за ініціативою декана історичного факультету Р. Шуста відновлено кабінет спеціальних історичних дисциплін. Його завідувачами були О. Целуйко (1996–2007) та М. Шиманський (від 2007 р.), додатково введено штатну посаду старшого лаборанта. Працівники кабінету провадять роботу з впорядкування сфрагістичної колекції, підготовано її електронний каталог. Паралельно провадиться електронна і карткова каталогізація монет, орденів і медалей, що зберігаються у фондах, інвентаризовано бібліотеку кабінету.

На даний час нумізматична колекція нараховує близько 18 тисяч одиниць зберігання, у тому числі 17 тисяч монет та 800 медалей. У збірці найкраще

---

¹⁸³ Архів АМ ЛНУ. План роботи Музею археології на 1986–1986 р. – С. 2.

¹⁸⁴ Архів АМ ЛНУ. Рішення Вченої ради історичного факультету від 21 травня 1980 р. про роботу Музею археології. – С. 2.

¹⁸⁵ Архів АМ ЛНУ. Витяг з протоколу № 7 засідання Вченої ради історичного факультету від 14 II 1985 р. До складу ради увійшли: проф. Я. П. Кісь (голова), доц. М. А. Пелещин (заступник голови), проф. Ю. М. Гроссман, доц. М. Г. Крикун, В. В. Зварич, Р. М. Чайка та старший науковий співробітник АН УРСР Р. С. Багрій.

(більше 8000 шт.) представлено античні (грецькі та римські) й візантійські карбування; значним є число польських, литовських та західноєвропейських монет XII–XVIII ст.¹⁸⁶ Працівникам кабінету спеціальних історичних дисциплін вдалося зібрати і близько трьох сотень одиниць паперових грошей, в основному емісій східноєвропейських країн XX ст.

Нумізматичний матеріал університетської збірки використано, коли готувався відповідний довідник В. Зварича і Р. Шуста¹⁸⁷, посібник “Нумізматика” Р. Шуста¹⁸⁸, фундаментальне видання з історії грошей і грошового обігу в Україні “Гроші України”¹⁸⁹, генеалогічно-хронологічний довідник “Правлячі династії Європи” Л. Войтовича та О. Целуйка¹⁹⁰.

Завершуючи нашу студію хочемо наголосити ще на одному моменті. Діяльність Музею / кабінету яскраво свідчать, як навіть в умовах тотального наступу радянського тоталітарного режиму на гуманітарні науки вітчизняні вчені зуміли зберегти і примножити традиції вивчення спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Нетолерована в Радянському Союзі тематика перебувала на маргінесі наукових студій більшості академічних та університетських інституцій, покликаних в той час вихвалити переваги радянського способу життя та вивчати класову боротьбу робітників і селян. Подвижницька діяльність таких осіб як Іван-Юліян Шпитковський, Іван Крип’якевич, Володимир Зварич, Ярослав Дашкевич та багатьох інших допомогла в ті скрутні часи не втратити здобутки минулого, сформувати нові дослідницькі центри з вивчення нумізматики, сфрагістики, геральдики, палеографії, дипломатики, генеалогії та інших дисциплін зазначеного комплексу. Бурхливий розвиток спеціальних (допоміжних) історичних наук за часів незалежності¹⁹¹ України був би не можливий без внеску тих, хто працював над ними в попередні роки.

¹⁸⁶ Чайка Р. Музей археології та кабінет спеціальних історичних дисциплін. – С. 63.

¹⁸⁷ Зварич В., Шуст Р. Нумізматика: довідник / В. Зварич, Р. Шуст. – Тернопіль, 1998.

¹⁸⁸ Шуст Р. Нумізматика. Історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навч. посібник. – Київ: Знання, 2007. У 2008 р. вийшло друге видання посібника.

¹⁸⁹ Гроші України / Нац. банк України Р. М. Шуст, А. Л. Крижанівський, О. П. Целуйко, В. С. Швець, О. Д. Вовчак, З. М. Комаринська ; Національний банк України. – Харків: Фоліо; Київ: НБУ, 2011.

¹⁹⁰ Войтович Л., Целуйко О. Правлячі династії Європи. Генеалогічно-хронологічний довідник / Леонтій Войтович, Олександр Целуйко. – Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2008.

¹⁹¹ Свідченням цього є, для прикладу, зростання числа публікацій із української сфрагістики майже у три рази за період після 1991 р. (Див.: Ілюстрований бібліографічний покажчик з української сфрагістики. Упорядник В. О. Гавриленко. – Київ, 2015). Подібною є ситуація і з генеалогією, і з геральдикою.

**TO THE HISTORY OF LVIV UNIVERSITY'S MUSEUM / CENTRE OF
AUXILIARY HISTORICAL SCIENCES**

Oleksandr TSELUIKO

The Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ancient History of Ukraine and Archival Studies

The article tells about the activities of the unique Museum / office of auxiliary historical sciences, which worked in Lviv University since 1949. Separately, it was traced the history of the formation of the university's numismatic and sfragistics collections, which became the basis of the museum funds. It was noted scientific and learning activities of Ivan-Julian Shpytkovs'kyj and Volodymyr Zvarych who were chiefs of this institution.

Key words: Lviv University, Museum / Centre of auxiliary historical sciences, special / auxiliary historical sciences, Ivan-Julian Shpytkovs'kyj, Volodymyr Zvarych.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2016

Прийнята до друку 21.11.2016